

Växter

I HÄLSINGLAND OCH GÄSTRIKLAND

Nattviol

Kärleksört

Mjölön

Nagelört

Silvertärna

Kartlan

Nr 3

2003

Årg. 21

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX kommer ut med tre nummer årligen (vinter, vår och höst).

Du blir medlem i GÄBS och erhåller VÄX genom att betala in årsavgiften på GÄBS postgirokonto 57 58 11 - 5. Årsavgiften för 2003 är 125 kr. I denna avgift ingår medlemskap i SBF. För familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr (inkluderar ej VÄX).

SBF:s årsavgift för 2003 är 295 kr, inkluderande prenumeration på SBT. Postgiro 48 79 11-0.

Adressändringar och medlemsregistrering; Birgitta Wannberg Skindravägen 15,
822 91 Alfta. 0271/100 51. birgitta.wannberg@particleoptics.se

Önskemål och bidrag i alla former för kommande VÄX mottages tacksamt av redaktionen:

Anders Delin, Kulgatan 40, 81171 Järbo, 0290/700 87, anders.delin@snf.se

Birgitta Hellström, Ringv. 35, 818 41 Forsbacka, 026/359 60, birgitta.hellstrom@ab-online.nu

GÄBS styrelse 2003

Ordförande	Anders Delin	adress enligt ovan		
Vice ordf.	Peter Ståhl	Majvägen 30	806 32 Gävle	026/18 72 78
Sekreterare	Gunnar Ersare	Ringvägen 2	820 60 Delsbo	0653/109 02
Kassör	Nicklas Gustavsson	Skiftesgatan 5B	813 34 Hofors	0290/223 74
	Birgitta Hellström	adress enligt ovan		
	Bengt Stridh	Uddstigen 4	725 91 Västerås	021/522 58
	Björn Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta	0271/100 51
Suppleant	Magnus Andersson	Lillhamravägen 3	824 40 Hudiksvall	0650/54 89 88
Suppleant	Elisabet Johansson	Nedre		
		Bölegatan 14	820 23 Bergvik	0270/42 30 18

Valberedning: Karin Engvall, Ove Lennström och Pär Hedwall.

GÄBS bildades i Gävle den 7 februari 1982. Sällskapets syften är:

1. Att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden.
2. Att utforska floran i Gävleborgs län.
3. Att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet.

I Hälsingland bedrivs projektet "Hälsinglands flora" med Anders Delin som ledare och Bengt Stridh som rapportmottagare för hotade arter. I Gästrikland pågår projektet "Gästriklands flora" med Peter Ståhl som ledare, Birgitta Hellström som handhavare av florarutor och som rapportmottagare för hotade arter.

GÄBS har 237 medlemmar (2003-08-21)

Omslagsbild av Jonas Lundin, Gävle.

Smörhålet i Järbo -ny svensk nordgräns för rostticka *Phellinus ferruginosus* ?

Anders Delin

Smörhålet är ett källområde vid östra sidan av Järboåsen, intill Jädraån, i södra änden av Järbo samhälle. Koordinaterna är 673256 154382 och fastighetsbeteckningen Nordanå 1:134.

Det är en markant grop i terrängen, vars branta kant mot åsen beskriver en fjärdedel av en cirkelbåge. På ett stort antal ställen i nedre delen av den branta slänten bryter källor fram. Deras vatten samlas i solfjäderformigt sammanstrålande rännilar till en bäck som efter c:a 50 m tömmer sig i Jädraån. Vattenflödet från källorna är mycket stort. Det ofärgade källvattnet blandar sig i bukter och virvlar med Jädraåns av humus brunfärgade vatten.

Källorna har naturligtvis varit kända sedan urminnes tider och beskrevs redan 1793 av A. A-n Hülphers. Enligt Järbo-boken 1982 lär Smörhålet ha fått sitt namn av att man där förr sköljde sitt smör.

I modern tid har man borrar sig ned till samma källåder i Järboåsen c:a 50 m väster om Smörhålet och tar där vattnet till samhällets vattenledningssystem. Om detta har minskat vattenflödet i Smörhållets källor vet jag ej, men det ser fortfarande i dag ut att rinna många tiotal liter per sekund i bäcken.

Smörhållets många källor gör marken där våt. Dy ansamlas, som kan vara ganska djup. Inte heller på vintern är det lätt att gå där. Skogen på platsen utnyttjas alltså mindre än på vanlig skogsmark, och det är möjligt att området även under

jordbrukets glansperiod var trädbevuxet. På den tiden var annars de flesta marker nära byarna ganska trädlösa.

Trädslagen i Smörhålet är: Sälg *Salix caprea*, svartvide *Salix myrsinifolia*, gråal *Alnus incana*, klibbal *Alnus glutinosa*, glasbjörk *Betula pubescens*, hägg *Prunus padus*, rönn *Sorbus aucuparia*, lönn *Acer platanoides* och enstaka granar *Picea abies*. Många av träden är rätt gamla och grova. Det finns många lågor, även grova, och en hel del stående död ved.

Fältskiktet är sammansatt av följande arter:

Åkerfräken *Equisetum arvense*, skogsfräken *Equisetum sylvaticum*, ängsfräken *Equisetum pratense*, ekbräken *Gymnocarpium dryopteris*, majbräken *Athyrium filix-femina*, brännässla *Urtica dioica*, ängssyra *Rumex acetosa*, rödblåra *Silene dioica*, källarv *Stellaria alsine*, lundarv *Stellaria nemorum*, bäckbräsma *Cardamine amara*, daggkäpa *Alchemilla* sp. älggräs *Filipendula ulmaria*, humlebloms-ter *Geum rivale*, blodrot *Potentilla erecta*, hallon *Rubus idaeus*, vitsippa *Anemone nemorosa*, kabbleka *Caltha palustris*, revsmörblomma *Ranunculus repens*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, harsyra *Oxalis acetosella*, skogsnäva *Geranium sylvaticum*, vattenmåra *Galium palustre*, blåbär *Vaccinium myrtillus*, vattenklöver *Menyanthes trifoliata*, skogsstjärna *Trientalis*

europaea, borsttistel *Cirsium helenioides*, kärttistel *Cirsium palustre*, kärrfibbla *Crepis paludosa*, hästhov *Tussilago farfara*, jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata*, tvåblad *Listera ovata*, slidstarr *Carex vaginata*, tuvtåtel *Deschampsia cespitosa*, mannagräs *Glyceria fluitans* och kärrgröe *Poa trivialis*.

Bottensskiktet består av mossor, som kläder både mark, stubbar och lågor, men lämnar vissa ytor vegetationsfria, t.ex. där jänockkravalling inte tillåter kolonisering.

Lavar finns endast på bark och ved. Skriftlav *Graphis scripta* finns rikligt på grov och klenare gråal och på en tämligen grov död rönn.

Svampfloran på mark omfattar bl.a. örtaggsvamp *Auriscalpium vulgare*, slemmurkling *Leotia lubrica* och bäckspik *Cudoniella clavus*. På björk växer fnöskticka *Fomes fomentarius*, på gråal och gran klibbticka *Fomitopsis pinicola*, på gråal och klibbal alticka *Inonotus radiatus* och på lövträlåga ribbgrynnna *Phlebia radiata*.

Rostticka vid sin nordgräns?

På undersidan av en armsgrov död häggstam 2 m över marken vid 673256 154382 fann jag den 10 mars 2003 en stor fruktkropp av rostticka *Phellinus ferruginosus*. Artbestämningen har konfirmerats av Göran Eriksson i Östersund och av Åke Strid i Stockholm. Jag har tidigare sett rosttickan bara i ådalen vid Jumkils kyrka i Uppland och litteraturen anger att den är knuten till lövträd i nemorala och boreonemorala zonen.

Åke Strid meddelar att det nordligaste fyndet i samlingarna i Stockholms-herbariet är från Kakängssundet i sydligaste Gästrikland, 670960 158150. Sven-gunnar Ryman skriver att det nordligaste materialet av rostticka i samlingarna i Uppsala är från norra Uppland. Janolof Tedebrand skriver: "Jag har kollat vedsvampar i många hassellundar i Medelpad och Ångermanland, men rosttickan har inte följt med hit upp. Däremot följer kuddtickan *Phellinus punctatus* och altickan *Inonotus radiatus* hasseln ända upp till dess nordgräns.

Kanske är mitt fynd det hittills nordligaste i Sverige. Avståndet till Kakängssundet är fem mil. Lokalen i Järbo ligger också i en nordligare vegetationszon. Kakängssundet är en del av nedre Dalälvsområdet, med riklig förekomst av ek. Järbo ligger i sydligt boreala zonen, med vanlig norrländsk barrdominerad skog. Jädraåns smala dal har dock på de branta brinkarna lövdominerad skog även ett gott stycke norr om Smörhålet. Det är framför allt gråal och hägg som sätter sin prägel på denna strandskog.

Frågan om kontinuitet som överlevnadsfaktor för många vedlevande svampar är intressant även i fråga om rosttickan i Smörhålet. Större delen av jordbrukslandskapet nuvarande lövskogar har uppkommit på marker som tidigare har slåttats eller betats och varit trädfattiga eller trädfria. Just platsen vid källorna i Smörhålet kan vara ett undantag från detta mönster, och möjligen finns rosttickan på platsen på grund av att den har lång trädkontinuitet.

Spiralvuxen ved

Anders Delin

En fråga som ständigt dyker upp inför torrakor eller lågor av gamla tallar är varför veden ser ut att vara vriden. För människor som är uppvuxna med moderna unga skogar är riktigt gamla träd ovanliga, och först i gammelskogen ser de stammar där fibrerna och sprickorna mellan dem i vedens yta beskriver en spiral. Stammen eller grenen ser vriden ut. Det syns mest på gamla tallar *Pinus sylvestris*, men finns lika regelbundet på gamla granar *Picea abies*, som dock förmultnar snabbare, så att företeelsen där inte kan observeras lika ofta som på tall.

Spiralmönstret går nästan alltid i samma riktning, både på tall och gran: motsols om man börjar vid roten och följer stammen mot toppen. Enstaka tallar har medsolsspiral, enligt min erfarenhet bara i storleksordningen en på tusen. Något vanligare är att sprickorna är raka, vertikala.

Spiralfenomenet väcker uppmärksamhet och undran, både om hur och varför det har uppkommit. Många tycker det är vackert. Funderingarna är många och försöken att förklara saken är ofta både osannolika och osakkunniga. En tolkning som ofta kommer upp är att trädstammen måste ha vridit sig. Man undrar vilken kraft som har förmått vrida veden och varför vridningen är just motsols. En vanlig förmodan är att om man planterar en tall eller gran på södra halvklotet så vrider den sig åt andra hållet. Man antar alltså att feno-

menet har något med jordrotationen att göra.

Egna observationer och tolkningar

Det är dock inte särskilt svårt att avfärda denna typ av förklaring med hjälp av egna observationer. Den första observationen, som kan vara vägledande, är att även grova grenar har samma spiralmönster på ytan. Det spelar ingen roll om de står horisontellt, hänger ned eller pekar snett uppåt - i samtliga fall är spiralen likadan. Det antyder att jordrotationen inte är en uppkomstmekanism.

Den andra observationen kan man göra på kraftigt nedbrutna rester av torrakor. På dem är ofta alla vedskikten bevarade längst ned, medan ytliga skikt har fallit bort högre upp. De djupa skikten, som har bildats tidigare under trädets liv, har då vanligen ett mindre uttalat spiralmönster än de ytliga skikten som har bildats senare. Spiralen får med åren allt mer en riktning som avviker från trädets längsaxel och blir mer och mer horisontell (se foto).

Även det faktum att träd undantagsvis kan ha en spiralvridning åt motsatt håll antyder att biologiska snarare än fysiska lagar styr spiralens utveckling.

J. M. Harris

Spiralmönstren i trädstammar är också mycket noga studerade och förklarade, och litteraturen ger tydliga svar på de flesta frågor i ämnet. Den som mest har

trängt in i och noggrant analyserat spiralvuxen ved är en man som har verkat på södra halvklotet, närmare bestämt på Nya Zeeland, och där har haft de bästa möjligheter att själv se hur träd från norra halvklotet betar sig när de växer ”upp och ned”. John Maddern Harris gav år 1988 på Springer Verlag ut en bok, som sammanfattar hela den omfattande litteraturen på detta område, erfarenheter från både gamla och nya världen, från norra och södra halvklotet och från ett mycket stort antal trädslag. Den heter: ”Spiral grain and wave phenomena in wood formation”.

Harris går igenom de olika mer eller mindre fantasifulla försök till förklaring av fenomenet som har förekommit. Han förklarar också hur terminologin har varierat mellan länderna och genom åren. Den gängse benämningen på tallens och granens spiralväxt är inte motsols utan ”right hand”, alltså högerhandsvridning. Man tänker sig då stå framför stammen och hålla upp höger hand med tummen uppåt. De övriga fyra fingrarna pekar då snett uppåt och visar riktningen på spiralen. Enstaka stammar har då en ”left hand” - spiral. Termen motsols har använts framför allt i Tyskland (”widersonnig”) för att beteckna en högerhandsspiral. Motsatt spiral har då kallats ”sonnig”.

Det är angeläget att påpeka, att om man ser trädet uppfifrån och går från dess topp mot roten blir en motsolsspiral medsols och tvärt om. Detta betraktelsesätt har använts i England, med termerna ”clockwise” och ”counter-clockwise”. Om man använder beteckningarna högerhandsspiral och vänsterhandsspiral försvinner detta problem.

Spiralvuxen ved hos olika trädarter

Harris' bok ger mängder av information om spiralvuxen ved, som går långt utöver vad vi kan se med egna ögon. En genomgång av många trädslag i hela världen visar att spiralvuxen ved är vanligare än rakvuxen. Det mest extrema exemplet på spiral finns hos *Pinus roxburghii* i Indien. Fibrerna kan hos denna art ligga nästan horisontellt i basala delar av stammen och grenarna utvecklar bisarra former. Rakvuxen ved finner man normalt hos ett fåtal arter.

Fossil visar att spiralvuxen ved har funnits i många miljoner år. I nutiden ser man att extremt spiralvuxna träd lever gott tillsammans med mer rakvuxna av samma art. Spiralen är tydligen ingen defekt och ingen konkurrensnackdel.

Harris beskriver att spiralväxten ofta går åt ett håll på unga träd och åt motsatt håll på äldre. Oftast ökar spiralväxten (går från vertikal till horisontell sprickriktning) i takt med att trädet åldras. De flesta barrträd, inklusive tall, gran, lärk *Larix* och contorta *Pinus contorta*, har på ålderns höst högerhandsspiral. Lövträden är mer variabla. Somliga arter utvecklar med åren en högerhandsspiral, andra vänsterhandsspiral. Ytterligare andra behåller raka fibrer, t.ex. vårtbjörk *Betula pendula*, klåbal *Alnus glutinosa* och äkta kastanj *Castanea sativa*. Eken *Quercus robur* uppges ha högerhandsspiral.

Spiralväxtens riktning ändras inte när ett träd från norra halvklotet planteras på södra.

Arv eller miljö?

På flera trädslag ser man växling från en

spiralriktning till motsatt riktning under ett trädets liv. Harris påpekar att miljöfaktorerna på trädets växtplats ständigt verkar i en och samma riktning, vilket gör det osannolikt att de skulle kunna ligga bakom den observerade växlingen från höger till vänster eller tvärtom under trädets liv.

Experiment har gjorts, där 10 år gamla sammar av *Pinus resinosa* har vridits etappvis ända till 180 grader och hållits fast under hela växtsäsongen. Man lyckades inte därigenom ändra vedens naturliga spiralväxt.

Harris finner det bevisat att vedens spiralväxt bestäms av riktningen på de celler mellan bark och ved som kallas "fusiform cambial initials", kambiets spolförmiga begynnelseceller. De är långsträckt celler som ligger i trädets längsriktning eller en aning snett. De delar sig och ger upphov till både xylem- och phloem-celler (ved- och bark-celler). De förra bildar cellulosastrådnarna, vilka alltså hamnar rakt eller en aning snett i förhållande till trädets längsriktning beroende på dessa kambi-cellers inriktning.

Varför

Beträffande eventuella konkurrensfördelar med spiralvuxen ved kan man bara spekulera. Det har föreslagits att stammar med spiralvuxen ved skulle ha större brotthållfasthet än sådana med rakvuxen. Stammens uppbyggnad får en viss likhet med kryssfånér.

Rekommenderade termer

Det vore bäst att sluta använda ordet vriden om denna företeelse. Veden vrider sig inte, utan varje nytt lager av ved anläggs allt mer snett ovanpå varje gammalt lager.

Vi bör kalla fenomenet spiralvuxen ved. Det skulle hjälpa oss till en korrektare föreställning om historien bakom dessa för naturvärden i skogen så viktiga stammar.

Även beskrivningarna medsols och motsols spiral borde ersättas av vänsterhands- och högerhandsspiral. De senare är giltiga oavsett om man ser trädet nedifrån eller ovanifrån och är tillämpbara även på fragment av lågor, på vilka man inte kan se vilket som är upp- och nedända. De är också giltiga på alla delar av jordklotet, till skillnad från med- och motsols, som duger bara på nordliga latituder.

Betydelse i naturvårdsarbetet

För inventering och bedömning av naturvård i skogen har spiralvuxen ved stor betydelse. Vi talar om gammelskogar och kräver att de ska undantas från avverkning. Även enstaka gamla träd i yngre skog har stora naturvärden. Åldersbestämning är inte alltid lätt. Bäst är förstås att provborra, men vissa träd är murkna inuti och provborring tar tid och kan misslyckas. En av de många detaljer i utseendet som kan användas för ungefärlig bedömning av åldern är spiralvuxen ved. Spiralen syns ibland i barksprickornas mönster på en levande stam. Döda barklösa grenar eller stamskador med blottad ved kan finnas.

Levande gamla träd och döda stammar som härrör från tallar som har levt länge har större naturvärde än sådana som har en kortare historia bakom sig. Spiralens vinkel i förhållande till trädets längsaxel ger en indikation om trädets ålder. Sannolikt är uttalad spiralväxt en bättre indikator på hög ålder än stor stamdiameter.

Avslutning

Det är trädet själv som bestämmer spiralväxten. Den är knuten till trädindividen och är mer eller mindre uttalad i olika träd. Den beror på en biologisk process. Den är tydligast på gamla träd. Den studeras bäst på döda träd eller rester av sådana. Den fyller alla kriterier på att vara naturens egen angelägenhet. Den ställer till

med besvär för människor som vill nyttja veden. Den leder tankarna in på trädets mening. De gamla snickarna gladdes när de fann gamla tallar utan spiralväxt - rakvuxna. Dessa var kanske menade att förvandlas till möbler eller andra mänskliga ägodelar. De mest spiralvuxna är uppenbarligen menade att stå kvar - därute - att betrakta.

Nya lavar för Hälsingland och Norrland

Åke Ågren

Buellia badia

Bål brun-gråbrun, fjällig, taktegeliskt överlappade, tjock. Apothecier upp till 1 mm, platta med tydlig kant, svarta med 2-celliga bruna sporer. På sten i Olberget, Mo. Ny för Hls.

Litteratur: Nordic Lichen Flora Volume 2.

Aspicilia gibbosa

Bål blekgrå-grå, tjock, sprickigt areolerad med lodräta kanter. Apothecier svarta, först insänkta, porlika, sedan platta med mycket tunn kant. 1-celliga ofärgade sporer. På jättsten söder Rosendal, Enånger. Ny för Norrland. Bekräftad av T. Foucard.

Litteratur: Svenska Skorplavar, T. Foucard.

Lecanora rugosella

Bål gråvit-gulvit med tjock grovvårtig

ojämn yta. Apothecier upp till 2 mm blekbruna-brunorange med tjock vårtigt ojämn kant. 1-celliga ofärgade sporer. På aspbark i Sund, Söderala och Åsberget, Söderhamn. Ny för Norrland. Bekräftad av T. Foucard.

Litteratur se ovan.

Strangospora ochrophora

Bål gråvit tunn-otydlig. Apothecier upp till 0,5 mm, kanelbruna-mörkororange, platta, tunna med brunorange prunia. Pyttesmå runda färglösa sporer, upp till 200 i varje sporsäck. På almbark vid Forsbackabron, Söderhamn. Ny för Hälsingland.

Litteratur se ovan.

Kollekter av dessa arter kommer att deponeras i Uppsala Fytotek.

Svårt att bevara ängs- och hagmarksfloran

Anders Delin

För 16 år sedan inventerades betesmarken "Djupmurs" i Österfärnebo, och rapporterades sedan i skriften "Ängar och hagar i Gävleborg" från Länsstyrelsen, rapport 1993:2, sid. 101-102. Den beskrivs där som 3,8 ha öppen hagmark i värdeklass II på en tregradig skala, "mycket högt värde". De viktigaste av de skyddsvärda växtarter som påträffades var fältgentiana, klasefibbla, brudsporre och darrgräs. Ambitionen var då att sörja för fortsatt hävd genom betning.

Ären därpå (1 aug. 1991 och 8 juli 1992) inventerade jag området för Gästriklands flora tillsammans med Gullan Andersson, Gunni Hedkvist och Lotta Skogh. Ett kortare besök gjordes även 12 maj 1994. År 1991 fanns inga betande djur där, däremot 1992.

Den 4 aug. 2003 återinventerade jag området tillsammans med Ellinor och Lotta Delin och Gullan Andersson. Det hade då förändrats mycket kraftigt, med mängder av unga träd och buskar, särskilt björk och videarter. I fältskiktet dominerade höga gräs och örter. Uppenbarligen har hävden upphört. När man såg området från traktorvägen tycktes det sakna naturvärde. Vid närmare granskning upptäckte man dock massor av darrgräs som nådde upp till samma nivå som övrig hög vegetation. Ytterligare djupdykning i växttacket avslöjade att även klasefibblan fanns kvar i stor mängd, fast i bottenskiktet. Även brudsporrar fanns

rikligt, i en något magrare och mer lågvuxen vegetation på ett par småblockiga kullar. Däremot misslyckades vi i sökandet efter fältgentiana, trots att Lotta med stor exakthet lyckades återfinna dess växtplats i närheten av en stor isolerad gran.

En fullständig artlista, omfattande de arter som publicerades i Länsstyrelsens rapport och dem som vi fann 1991, 1992, 1994 och 2003, följer här, med uppgift om vilka som sågs på 1990-talet och vilka som sågs 2003. Den omfattar både den planare betesmarken med fuktiga och våta partier och ett par småblockiga kullar. Det är inte säkert att vi har gått på precis samma ställen vid den första inventeringssomgången och 2003, vilket kan förklara vissa skillnader i artfynd, t.ex. att *Ribes alpinum* och *Lonicera xylosteum* inte sågs 2003.

Djupmurs, Österfärnebo

Koordinater 669521 155397 - 669522 155406 och däromkring. Fastighet Österbor 1:9.

Artförteckning (f= år 1991-94, n= år 2003)
fn *Equisetum arvense*, åkerfräken
fn *Equisetum sylvaticum*, skogsfräken
fn *Botrychium lunaria*, låsbräken, tre ex. 1991, ett ex. 2003
f *Polypodium vulgare*, stensöta
n *Gymnocarpium dryopteris*, ekbräken
fn *Picea abies*, gran
n *Pinus sylvestris*, tall

fn *Juniperus communis*, en
 fn *Populus tremula*, asp
 n *Salix cinerea*, gråvide
 n *Salix myrsinifolia*, svartvide
 n *Salix pentandra*, jolster
 fn *Betula pendula*, vartbjörk
 fn *Betula pubescens*, glasbjörk
 f *Urtica dioica*, brännässla
 fn *Bistorta vivipara*, ormröt, tusentals 2003
 fn *Rumex acetosa*, ängssyra
 n *Cerastium fontanum*, hönsarv, fåtalig 2003
Dianthus deltoides, backnejlika, enligt
 ”Ängar och Hagar i Gävleborgs län” 1993
 f *Lychnis flos-cuculi*, gökblomster
 f *Moehringia trinervia*, skogsnarv
 f *Sagina procumbens*, krypnarv
 fn *Stellaria graminea*, grästjärnblomma,
 fåtalig 2003
 f *Anemone nemorosa*, vitsippa
 fn *Hepatica nobilis*, blåsippa, på kulle vid
 669514 155402
 fn *Ranunculus acris*, smörblomma
 f *Ranunculus flammula*, ältranunkel
 fn *Ranunculus repens*, revsmörblomma
 f *Ribes alpinum*, måbär
 fn *Alchemilla sp.*, daggkäpa
 n *Comarum palustre*, kråkklöver
 fn *Filipendula ulmaria*, älggräs
 fn *Fragaria vesca*, smultron
 fn *Geum rivale*, humleblomster
 n *Potentilla anserina*, gåsört, i vägkanten
 f *Potentilla crantzii*, vårfingerört
 fn *Potentilla erecta*, blodrot
 fn *Rubus saxatilis*, stenbär
 f *Sorbus aucuparia*, rönn
 fn *Lathyrus linifolius*, gökärt
 fn *Lathyrus pratensis*, gulvial
 fn *Trifolium medium*, skogsklöver
 f *Trifolium pratense*, rödklöver
 f *Trifolium repens*, vitklöver
 f *Trifolium spadiceum*, brunklöver

fn *Vicia cracca*, kråkvicker
 fn *Vicia sepium*, häckvicker
 f *Oxalis acetosella*, harsyra
 fn *Geranium sylvaticum*, skogsnäva
 n *Frangula alnus*, brakved
 fn *Tilia cordata*, lind, ett stort träd, c:a 50
 cm diam., på kulle vid 669514 155402
 fn *Viola canina*, ängsviol
 (n *Viola mirabilis*, underviol, 2003 strax
 S om området)
 fn *Viola palustris*, kärrviol
 fn *Viola riviniana*, skogsviol
 f *Viola rupestris*, sandviol, blommande
 12 maj 1994 på en liten kulle med en
 isolerad stor gran vid 669522 155406
 f *Epilobium palustre*, kärrdunört
 n *Angelica sylvestris*, strätta
 fn *Anthriscus sylvestris*, hundkäk
 fn *Pimpinella saxifraga*, bockrot
 n *Pyrola rotundifolia*, vitpyrola
 fn *Vaccinium myrtillus*, blåbär
 fn *Vaccinium uliginosum*, odon
 fn *Vaccinium vitis-idaea*, lingon
 fn *Galium boreale*, vitmåra
 f *Galium palustre*, vattenmåra
 fn *Galium uliginosum*, sumpmåra
 f *Galium verum*, gulmåra
 f *Gentianella campestris*, fältgentiana, på
 en liten kulle med en isolerad stor gran
 vid 669522 155406
 f *Myosotis laxa*, sumpförgätmigej
 fn *Ajuga pyramidalis*, blåsuga
 fn *Prunella vulgaris*, brunört
 fn *Euphrasia sp.*, ögontröst
 fn *Melampyrum pratense*, ängskovall
 fn *Melampyrum sylvaticum*, skogskovall
 n *Rhinanthus minor*, ängsskallra, få ex.
 fn *Veronica chamaedrys*, teveronika
 fn *Veronica officinalis*, ärenpris
 fn *Veronica scutellata*, dyveronika
 f *Plantago major*, groblad

- f *Lonicera xylosteum*, skogstry
 f *Campanula patula*, ängsklocka
 f *Campanula persicifolia*, stor blåklocka
 fn *Campanula rotundifolia*, liten blåklocka
 fn *Achillea millefolium*, röllika
 n *Achillea ptarmica*, nysört
 fn *Antennaria dioica*, kattfot
 fn *Centaurea jacea*, rödklint
 n *Cirsium arvense*, åkertistel
 n *Cirsium helenioides*, borsttistel
 fn *Cirsium palustre*, kärrtistel
 fn *Cirsium vulgare*, vägtistel
 fn *Crepis praemorsa*, klasefibbla, 2003
 hundratal, nere under hög vegetation,
 bl.a. vid 669517 155398
 f *Hieracium sect. Hieracium*, skogsfibbla
 n *Hieracium sect. Tridentata*, styvfibbla
 fn *Hieracium umbellatum*, flockfibbla
 fn *Hieracium sect. Vulgata*, hagfibbla
 fn *Hypochoeris maculata*, slätterfibbla,
 c:a 5 ex. 2003
 f *Leontodon autumnalis*, höstfibbla
 fn *Leucanthemum vulgare*, prästkrage
 fn *Pilosella lactucella*, revfibbla
 f *Pilosella officinarum*, gråfibbla
 fn *Solidago virgaurea*, gullris
 fn *Taraxacum sp.*, maskros
 fn *Paris quadrifolia*, ormbär
 fn *Convallaria majalis*, liljekonvalj
 fn *Gymnadenia conopsea*, brudsporre,
 2003 några tiotal ex. på kullen vid 669512
 155403 (samma kulle som blåsippan och
 lind) och ett fåtal på fältgentianakullen,
 vid 669522 155406
 n *Platanthera bifolia*, nattviol
 f *Juncus articulatus*, ryttåg
 f *Juncus conglomeratus*, knapptåg
 n *Juncus effusus*, veke-tåg
 n *Juncus filiformis*, trådtåg
 fn *Luzula multiflora*, ängsfryle
 n *Luzula pilosa*, vårfryle
 f *Carex canescens*, gråstarr
 fn *Carex digitata*, vispstarr
 f *Carex nigra*, hundstarr
 fn *Carex ovalis*, harstarr
 f *Carex pallescens*, blekstarr
 fn *Carex panicea*, hirsstarr
 fn *Carex pilulifera*, pillerstarr
 fn *Agrostis capillaris*, rödven
 f *Alopecurus geniculatus*, kärnkavle
 fn *Alopecurus pratensis*, ängskavle
 fn *Anthoxanthum odoratum*, vårbrodd
 fn *Briza media*, darrgräs
 fn *Calamagrostis arundinacea*, piprör
 n *Calamagrostis canescens*, grenrör
 fn *Danthonia decumbens*, knägräs, i
 kanten av fältgentianakullen, vid 669522
 155406
 n *Descampsia cespitosa*, tuvtåtel
 fn *Descampsia flexuosa*, kruståtel
 fn *Festuca ovina*, fårsvingel
 n *Festuca pratensis*, ängssvingel
 fn *Festuca rubra*, rödsvingel
 f *Glyceria fluitans*, mannagräs
 f *Melica nutans*, bergslok
 n *Milium effusum*, hässlebrodd, ett ex.
 2003
 fn *Nardus stricta*, stagg
 fn *Phleum pratense*, timotej
 f *Poa trivialis*, kärrgröe
- Följande arter, som sågs 1991-94, men inte
 2003, kan ha minskat eller försvunnit på
 grund av igenväxningen: *Potentilla
 crantzii*, *Trifolium spadicum*, *Viola
 rupestris*, *Galium verum* och *Gentiana
 campestris*. För den sistnämnda är
 sannolikheten stor att den har försvunnit
 från lokalen.
- Följande arter, som bara noterades 2003,
 fanns förmodligen redan vid den första

inventeringsomgången, men har säkert vuxit sig större: *Salix*-arterna, *Angelica sylvestris*, *Calamagrostis canescens* och *Deschampsia cespitosa*.

Trots ohävdén 2003 finns de flesta av de arter kvar, som 1991 - 1994 gjorde området till en värdefull hagmarksmiljö. Området hyser fortfarande en gammaldags hagmarksvegetation med mycket stora mängder av darrgräs, klasefibbla och brudsporre, fast dessa nu tvingas konkurrera med mer högväxta gräs och örter. Till områdets naturvärden hör också att stormåran inte påträffades, medan vitmåran är talrik. Inte heller sent invandrade och expansiva arter som backskärvfrö eller hundäxing har observerats. Området lämpar sig fortfarande för restaurering och långsiktig sköt-

sel, i första hand genom bete, men också bortröjning av majoriteten av buskarna och de unga träden.

Vi har inte brytt oss om att ta reda på varför den ursprungliga ambitionen att bevara områdets rika flora genom fortsatt bete inte har lyckats. Vi konstaterar bara att det inte alltid är lätt att upprätthålla en gammaldags skötsel och att en stor skada redan har skett i detta område. Samtidigt är det intressant och uppmuntrande att se hur uthålliga vissa av de hävdberoende arterna ändå är, trots upphörd hävd. Vi har rekommenderat Länsstyrelsen att göra ett nytt försök med fortsatt betning av området, som fortfarande är ett av de artrikaste i fråga om ängs- och hagmarksarter.

Några uttag ur fröbanken

Björn Wannberg

När man gräver i jorden på gammal kulturmark kan det som bekant hända att det dyker upp växter vars frön måste ha legat vilande i marken under många år. Ett par ovanligt tydliga exempel på detta fick jag se helt nyligen på vår egen tomt, vid gården Thures i Östra Kyrkbyn, Alfta.

I våras grävde vi ett dike för att lägga ner en elkabel mellan boningshuset och ett uthus. Kabeldiket fylldes sedan igen med samma jord (plus en del sand i botten, minus en hel del sten). Eftersom vädret inte har varit vidare lämpat för att så gräs på den uppgrävda jorden har de "ogräs" som funnits där fått utvecklas fritt. Som alltid när man rör i jorden här har det förutom mer triviala arter kommit åtskilliga plantor av vägmålla *Atriplex patula* och fiskmålla *Chenopodium polyspermum*, en art som tycks göra skäl för sitt epitet som betyder mångfröig.

I slutet av juli upptäckte jag sedan några grågröna plantor som till en början förbryllade mig, men som så småningom visade sig vara bolmört *Hyoscyamus niger*. Totalt har jag hittills hittat fem sådana plantor inom några kvadratmeter. Bolmörten har i "modern tid", d.v.s. under Hälsingeflorainventeringen, bara påträffats på några lokaler i Norrala och Söderala, men tycks ha varit betydligt mera spridd i äldre tider, t.ex. anges i Wiström (1898) bland annat "Alfta flerstädes". Bolmörtens frön är ju också kända för

att kunna behålla sin grobarhet extremt länge i väntan på gynnsamma betingelser. Platsen där plantorna kom upp är ändå något förvånande. Det är en ganska mager moränbacke med bara ett tunt lager matjord, som ligger mellan boningshuset och gårdens gamla stallbacke. Kreaturs-hållningen på gården upphörde i mitten av 1960-talet. På den aktuella platsen har jorden legat orörd åtminstone de senaste femtio åren, och troligen betydligt längre. Vissa rester av tegel och kol i dikesskärningen tyder på att det någon gång kan ha stått någon byggnad på platsen.

Intressant i sammanhanget är att det för ungefär 15 år sedan dök upp en lönnmålla *Chenopodium hybridum* bara ett par meter från platsen där bolmörten nu finns, också detta på jord som blivit blottad sedan man tagit bort en sandhög som legat på platsen. Den gången misstänkte jag att något frö följt med mina stövlar från Uppsalatrakten, men bolmörten ställer även detta fynd i en annan dager.

Något tiotal meter från denna plats, där vi också grävt denna vår, har jag påträffat ett par plantor av flikplister *Lamium hybridum*, även detta en art som påträffats på relativt få lokaler i Hälsingland (14 noteringar i inventeringen), och ingen så långt västerut. Detta ställe har använts som köksträdgård in på 1970-talet, och har följaktligen betydligt djupare och bördigare jord.

Besök på ön Gran, Gävleborgs läns östligaste punkt och utpost i norr

Göran Törnqvist

Ön Gran ligger i Nordanstigs kommun ca 10 km ut i Bottenhavet, räknat från kusten i Gnarp. Dess yta är ca 63 ha. Ön är naturreservat och dess norra del även fågel- och sälskyddsområde.

På kvällen lördag 19 augusti 1995 landsteg jag och Sven Norman här i ljumma vindar. Många gånger hade jag från fastlandet tittat och längtat ut till ön och dess fyr och vita fyrmästarhus. Äntligen var jag nu här!

Sven, som ibland är guide här på båtturer med M/S Gran från Mellanfjärden, har kunskaper om öns historia, natur och fågelliv. Han hade sedan länge bett mig följa med till ön för att få lite mer kunskap om kärlväxtfloran här. Dagen efter skulle vi således inventera hela ön med skog, klappersten, fågelklippor, äng, surdråg och en havsstrand mestadels bestående av hällar och sten, men även små ytor med strandäng.

Från tidigare besök av Anders Delin och Mats Axbrink (fågelexpert) hade jag uppgifter om fina fynd såsom nejlikrot (*Geum urbanum*) och vårfingerört (*Potentilla crantzii*). Ön skulle också vara rik lokal för toppåsbräken (*Botrychium lanceolatum*). Stubbtåg (*Juncus compressus*) och klapperstarr (*Carex glareosa*) hade också hittats här.

Vi lade till med Svens öppna femetersbåt vid Sandströmshällan nordväst om fyrplatsen och vandrade på en spång över klappersten till den gamla mili-

tärbaracken, numera övernattningsstuga och omdöpt till Sjalstugan. Här slog vi läger. Kaffe och smörgåsar avslutade dagen med milsvid utsikt västerut över det nästan blanka Bottenhavet och österut över de blånande bergen och skogarna i norra Hälsingland och Medelpad. Ett fåtal kvardröjande tobisgrisslor och några trutar syntes intill stranden nedanför oss. Själv hoppades jag få se öns labbpar komma på jakt, men de lyste tyvärr med sin frånvaro just nu. Känslan av att äntligen få vara på denna vackra plats med alla fågelläten och det nästan aldrig tysta havet är något alldeles extra! Under tiden som solens röda klot sakta kröp ner bakom bergen och skogarna på fastlandet berättade Sven lite om ön.

Gran är troligen mest känd för sitt rika fågelliv. Här finns således mycket stora kolonier av tobisgrissla och tordmule. Här syns årligen även enstaka sillgrisslor. Även ovanligt många par av ros Karl häckar här liksom självfallet tärnor, måsfåglar och andfåglar. Här hörs även sångare, bl.a. svarthätta och ibland på försommaren näktergal, samt enstaka skärpiplärkor.

Öns fyr och fyrmästarhus är från år 1886. Fyren var bemannad året runt till år 1967. Fyrmästarhuset står sedan dess tomt. Numera finns en modern solcellsdriven fyr. I äldre tider fanns här sommartid även enstaka kor och getter. På ön har tidigare även bedrivits säljakt. Det finns

dokumenterat åtminstone sedan 1600-talet. Här finns fortfarande gamla krypgångar i klapperstensfälten, som vittnar om hur säljägarna kröp fram på magen för att göra sig så osynliga som möjligt för sitt byte.

På ön finns även en rund gammal stenläggning med ca 40 m diameter, vars ursprung och ändamål hittills ingen har kunnat förklara. Det finns även en rase-rad labyrint på öns västra sida.

Ön hade tidigare också mycket stor betydelse för strömmingsfisket. Den lilla hamnen på östra sidan av ön byggdes inte förrän i mitten av 1930-talet, men här har troligen sedan andra halvan av 1800-talet funnits fiskarstugor och -bodar. De som finns kvar är nu fritidsstugor. Under det senaste världskriget var ön en militär utpost för bevakning av kusten. Då byggdes också den barack, som sedan blivit övernattningsstuga för naturintresserade. Här avslutar jag Svens berättelse, som givetvis innehöll mycket mer intressanta fakta.

När vi kröp till kojs i slafarna efter midnatt för några timmars sömn inför en arbetsam växtinventeringsdag började det blåsa upp. Havet blev snabbt oroligt och vi började faktiskt lite smått undra om vi skulle ta oss hem kommande eftermiddag.

Tidigt på morgonen gick vi ut i blåsten till tonerna av det brusande havet. Vi gick först in i öns skogspartier, av urskogstyp: Vresiga tallar (*Pinus sylvestris*) med vridna stammar, magra och risiga granar (*Picea abies*) och krypgranar med inslag av asp (*Populus tremula*) och sälg (*Salix caprea*). I kanterna mot strandvallarna finns bl.a. rönn (*Sorbus aucuparia*), gråal (*Alnus incana*) och vårtbjörk (*Betula*

pendula). Markfloran består av mjölon (*Arctostaphylos uva-ursi*), kråkbär (*Empetrum*), lingon (*Vaccinium vitis-idaea*), ljung (*Calluna vulgaris*) och det typiska inslaget av krustätel (*Deschampsia flexuosa*).

Vi gick till ett något fuktigare område med bättre bördighet och högre granar. Här fann vi bl.a. linnea (*Linnaea borealis*), ögonpyrola (*Moneses uniflora*), skogs-narv (*Moehringia trinervia*), stinknäva (*Geranium robertianum*), hönsbär (*Cornus suecica*), liljekonvalj (*Convallaria majalis*), getrams (*Polygonatum odoratum*), vårfryle (*Luzula pilosa*), bergslök (*Melica nutans*), häslebrodd (*Milium effusum*), lundgröe (*Poa nemoralis*), nattviol (*Platanthera bifolia*), klibbal (*Alnus glutinosa*) och flera ormbunksväxter.

Efter vandring söderut över stora klapperstensfält följde vi öns västra sida upp till fyrplatsen, vackert belägen på en höjd. Bästa fyndet här blev bergkärel (*Erysimum strictum*), som är sällsynt här i norra Hälsingland. Vi fortsatte nu norrut över bl.a. hållmark med insprängda små hjortronmyrar (*Rubus chamaemorus*). Längst i norr har vi en vidunderlig utsikt över fågelhällarna och Lillgrundet, ett sälskyddsområde knappt 4 km nordnordost om Gran. På de knappt uppstickande stenarna syntes där på håll några gråsäl. Vi vandrade ner till fågelhällarna och de många hållkaren, där vi möttes av den härliga rena fågelträcks lukten. Växtligheten här är frodig med bl.a. fackelblomster (*Lythrum salicaria*), dunörter (*Epilobium*), sumpförgätmigej (*Myosotis laxa* ssp. *caespitosa*), mårör (*Galium*), toppdån (*Galeopsis bifida*), gullris (*Solidago*

virgaurea), baldersbrå (*Tripleurospermum perforatum*), krypven (*Agrostis stolonifera*), strandkrypa (*Glaux maritima*), älgört (*Filipendula ulmaria*) och kråkklöver (*Comarum palustre*). I denna täta frodighet hittade jag en helt vit dunört, som jag senare artbestämde till vit dunört (*Epilobium ciliatum*).

Efter en stunds vila och mat blev nästa anhalt fiskehamnen, en vacker plats med litet ängsmark runt stugorna. Det rädde torka och på gistvallen, där klapperstenen lyste igenom det tunna jordtäcket, var flera arter så torra att de prasslade. Här borde vi nog ha varit en månad tidigare. Vi fann dock arter som gul (*Sedum acre*) och liten fetknopp (*Sedum annuum*), backglim (*Silene nutans*), kattfot (*Antennaria dioica*), gulmåra (*Galium verum*), ormröt (*Bistorta vivipara*), malört (*Artemisia absinthium*), gråbinka (*Erigeron acer*) samt backlök (*Allium oleraceum*), som är ovanlig i Nordanstig. Det finaste fyndet var dock ett exemplar av svartkämpar (*Plantago lanceolata*), det första fyndet i Nordanstig. Den riktiga topplåsträkenlokalen såg vi tyvärr inget av. Kanske hade torkan bränt ner den för i år. Å andra sidan hade vi inte heller helt klart för oss var den skulle finnas. Däremot hittade vi nejlikroten på en annan plats på ön.

På hamnens angränsande stränder finns de sedvanliga havsstrandväxterna som kärleksört (*Sedum telephium*), slåtterblomma (*Parnassia palustris*), gåsört (*Argentina anserina*), vresros (*Rosa rugosa*), strandvial (*Lathyrus japonicus*), strandglim (*Silene uniflora*), fackelblomster och gräsen krypven, madrör (*Calamagrostis stricta*), gultåtel (*Deschampsia bottnica*), lundelm (*Elymus caninus*), strandråg (*Leymus arenarius*), rörflen (*Phalaris arundinacea*) och rödsvingel (*Festuca rubra*). Här finns även hästskräppa (*Rumex aquaticus*), kärrvial (*Lathyrus palustris*) och strandloka (*Ligusticum scoticum*). Längst in i hamnen, där sötvatten sipprar fram från en källa, finns kärrbräsma (*Cardamine pratensis* ssp. *paludosa*) och klibbal.

Tiden går fort när man är på intressant upptäcktsfärd ute i det fria. Etthundrasjuttio arter blev det innan två trötta vandrare tog sig åter de 10 kilometrarna till fastlandet i Gnarp, på ett nu lugnare hav med långa dyningar. Sven, som hade vanan inne, skötte gasen och styrde båten, medan jag höll imig i årbänken. Väl i land kom en känsla över mig att det skulle behövs en dag till på Gran. Än har det inte blivit av, men det är ju ännu inte för sent. Gran är en pärla, som jag gärna återvänder till.

Några kulturföljeslagares öden i Söderhamn under 20 år - Del I

Åke Ågren, Anders Delin och Björn Wannberg

Inaturliga miljöer är floraförändringarna oftast långsamma. Inte ens skogsbrand, översvämning eller torrläggning medför särskilt stora förändringar på längre sikt. Själva störningen och dess påverkan på floran är genom sin återkommande karaktär en del av ett oföränderligt mönster, med ständiga växlingar från en fas till en annan. Mjölken står och väntar med enstaka små skott i hundratals år i den slutna skogen, för att öka hastigt i storlek och antal efter en brand eller en avverkning. Bergkorsörtens frön är ständigt på plats i skogen. När skogen har brunnit exploderar dess tillväxt och blomning under ett eller ett par år. Ävjepilörtens frön är också ständigt på plats i ävjan och gror, växer, blommar och sätter nya frön under en torr sommar med lågt vattenstånd i älven.

Kulturpåverkade miljöer förändras däremot oftast snabbt. Hastigheten i förändringen ökar också parallellt med att samhällets förändringstakt ökar. Nya brukningsmetoder och nya grödor i jordbruket, nya transportleder och transportmedel, handel med nya varor från nya länder, nya metoder för hantering av avfall o.s.v. leder till stora och snabba konsekvenser för växterna i närheten av mänskliga aktiviteter.

Under senare år har det blivit populärt att jaga arter på tippor. Som regel kommer notiserna i formen: en plats, en art, ett observationstillfälle. Observationerna skulle bli betydligt intressantare om ar-

tens historia och beteende på lokalen kunde klarläggas. Det skulle vara intressant att få veta något om spridningsvägar, frööverlevnad, grönings- och tillväxtförhållanden.

I Söderhamn har vi möjlighet att skildra några kulturföljeslagares historia under de senaste ungefär 20 åren. En av oss (Åke Ågren) har under denna tid upptäckt och haft uppsikt över många lokaler för sällsynta arter. Åke Ågren och Anders Delin undersökte tillsammans åtskilliga av dessa år 2003 för att se hur de hade utvecklats. I vissa fall har dramatiska förändringar inträffat, i andra nästan ingenting alls. Vissa arter har visat sig dyka upp bara ett år och vara borta därefter. Somliga som vi uppfattar som hemmahörande i det gamla jordbrukslandskapet minskar eller försvinner. Ett fåtal nyinkomna ökar. Vissa arter med små populationer har lyckats hålla sig kvar under dessa tjugo år, och sannolikt sedan längre tid tillbaka, trots att de här växer i främmandemiljö.

Vi har valt ut några av dessa arter, främst sådana vars öden vi har ganska detaljerad information om. Vi har försökt att göra oss en bild av varje arts tidigare historia på platsen och dess prognos.

Denna skrift har tillkommit på följande vis: Åke Ågren har funnit så gott som samtliga lokaler, Pär Hedvall några. Björn Wannberg ansvarar för databasen. Anders Delin har skrivit texten i samråd med Åke och Björn.

Studerade arter

Angivna koordinater är dels enligt Rubin, uppmätta på kartan, dels enligt rikets nät, uppmätta med GPS-mätare.

Urtica urens, etternässla

-Söderhamn, Klossdammen, Ringv. 3 - 9, 14H9D3625 - 3726, rabatt, 1982 och 1989.

-Sandarne, Källskär, 14H8E3943, 1983.

-Sandarne, Järnvägsstationen, 14H9E0523, 1984.

-Sandarne, Källskär, 14H8E4243, potatisland i träda, 1987.

-Söderhamn, Ina, Selins handelsträdgård, 2002, 50 ex. Trädgården nedlagd 2003.

Kommentar: Sydlig, förr i Hälsingland möjligen vanligare. I de fall de funna lokalerna har återbesökts har arten varje gång visat sig vara tillfällig.

Fallopia sachalinensis, jätteslide

-Långtå. Vid vägen till soptippen, troligen ej planterad, stort bestånd, sprider sig.

-Östansjö, väggkant, 14H9D3411, sprider sig.

Kommentar: Prydnadsväxt, som i södra Sverige förvildas och sprider sig kraftfullt. Sprider sig här långsamt, och bara på få lokaler.

Persicaria maculosa, åkerpilört

-Sandarne, Åsbacka, 14H9E1723, i potatisland på kolbotten, 1983 och flera år därefter. Borta sedan potatislandet lades ned och växte igen.

Kommentar: Sydlig. Få gamla fynd i Hälsingland.

Persicaria minor, rosenpilört

-Söderhamn, Klossdammen, 14H9D3833,

1985-87 efter urgrävning av dike. Fanns bara 2-3 år. Försvann på grund av igenväxning.

Kommentar: Sydlig. Få gamla fynd i Hls. Här troligen från gammal fröbank, till vilken den nu återgått.

Chenopodium bonus-henricus, lungrot

-Söderala, Vedtjära, 14H9C1215, kalvhage, 1996. Den 25 juni 2003 kvar på fyndplatsen, som är vid den östra av de bägge gårdar som här ligger intill varandra. Den växer V om ladugården, vid 6796154

1561527, och även vid 6796150 1561579, Ö om ladugården, nära vägen. På bägge

ställena växer den nära dynghögen, som är av gammalt slag, under ladugården, som står i en brant sluttning mot söder och bärs upp av höga stenpelare i sin södra kant. Dynghögen övergår utan stängsel i en stor kalvhage, som breder ut sig i dalen söder om de bägge gårdarna. Intill ladugården finns också ett litet höns hus.

Lungroten växer i utkanterna av dynghögen, delvis inom, delvis utom kalvhagen, även upp (norrut) mot gårdsplanen, tillsammans med ullkardborre

Arctium tomentosum, brännässla *Urtica dioica*, vitplister *Lamium album*, gårds

skräppa *Rumex longifolius* och svinmålla *Chenopodium album/suecicum*. Det finns hundratals av lungroten och övriga nämnda arter. Växterna är mycket frodiga, stora. Kardborrarna blir högst. Ägaren, Erik Hedlund, har nötkreatur för köttproduktion. Han kände inte till lungroten, men informerades 25 juni om denna enda hälsingelokal.

Kommentar: Sydlig. I Hälsingland vanligare förr. Denna enda aktuella lokal för arten i Hälsingland finns sannolikt kvar

på grund av oförändrad gödselhantering och oförändrat bete och tramp.

Chenopodium capitatum, smultronmålla
-Norrala, E4, 15H0D2302 vägslänt, 1999.

-Norrala, Vågbro, 15H0D2315, vägslänt, 1999.

-Söderhamn, Hällåsen, nya friidrottsarenan, 14H9D2837, vägslänt, 1999.

-Mo, Korset, 14H9B2716, vägslänt, 2002.

Kommentar: Troligen på alla lokaler inkommen med Vägverkets gräsfrö. Borta efter ett år p.g.a. igenväxning.

Hablitzia tamnoides, rankspenat

-Söderhamn, Sundbo, 14H9D3606, 1981, vid ett torp med hönsgrd, nu öde och arten utgången.

-Söderala, Östansjö, N om Ålsjön, 14H9D1617, 6796616 1566773, 1998, vid en gammal bebodd gård, i utkanten av tomten, ett par tiotal meter från boningshuset. Enligt ägaren fanns den i hans barndom för 70 år sedan på platsen, troligen planterad som matväxt eller som "verandaväxt", och växer nu förvildad. Den 13 aug. 2003 sågs den dels mot vägen på en bod, dels under en stor gran, på bågge ställena kraftig och rikligt blommande trots skuggigt läge. Har en kraftig jordstam, är uttalat perenn, betar sig ungefär som humle.

Kommentar: Odlingsvärd perenn, som kommit ur modet.

Cerastium glomeratum, knipparv

-Söderhamn, Öster, Ö Storgatan, på rivningstomt, 14H9D4223, 1981, bara ett år. Försvann när nytt hus byggdes.

Kommentar: Från fröbanken eller från nyinkommet frö? Observationer i Järvsö

och i Järbo antyder att den på 2000-talet sprids med plantor från handels-trädgårdar. Enligt Västergötlands flora "numer i anlagda gräsmattor och rabatter". Enligt Sörmalnds flora "... på senare tid börjat spridas med trädgårdsjord på samma sätt som ogräsformen av bergbräsmå."

Cerastium pumilum, alvararv

-Söderhamn, Resecentrum, 14H9D3707, på vägdelare, upphöjd yta mellan körfält, på krossad ölandskalksten, 1999, bara ett år. Där även stenkrassing *Hornungia petraea* och nagelört *Erophila verna*. Försvann då ytan växte igen med fetknopp och vitgröe.

Kommentar: Sannolikt inkommen med kalkstenen och sannolikt utan förmåga att återkomma eller hävda sig på sikt.

Dianthus armeria, knippnejlika

-Ljusne strömmars kraftverk, som byggdes omkring 1950, i grässlänt vänd mot SV, mellan en grusplan och en grusväg, 14H7D4238, 6789264 1568824. Funnen 1981. Minskande på grund av igenväxning med höga örter och i vägdiket nedanför videbuskar. År 2002 bara ett ex., ej funnen 25 juni 2003. Följarter 2003: Åkerfräken *Equisetum arvense*, styv fingerört *Potentilla recta*, stormåra *Galium album*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, röllika *Achillea millefolium*, åkertistel *Cirsium arvense*, kvastfibbla *Pilosella sp.*, maskros *Taraxacum sp.*, rödven *Agrostis capillaris*, hundäxing *Dactylis glomerata*, rödsvingel *Festuca rubra* och ängsgröe *Poa pratensis*.

Kommentar: Sydlig. Sentida udda förekomst, troligen inkommen med gräsfrö.

Spiralen i vedens anläggning blir allt mer horisontell ju äldre trädet blir. Talltorraka i Långvattenhöjden, norr om Hotagens naturreservat, Strömsund, Jämtland. Foto Anders Delin

Lungrot
*Chenopodium
bonus-henricus*
tillsammans med
ullkardborre,
brännässla, vit-
plister och gårds-
skräppa, Söderala,
Vedtjära, 25 juni
2003. Anders Delin

Verkar ha små möjligheter att klara sig på sikt.

Myosoton aquaticum, sprödarv

-Söderhamn, Hällåsen, 14H9D2728, i ny gräsmatta där gräset ännu ej slutit sig och i rabatter vid simhallen, 1982, 1983 och 1990, varje gång bara 1 år, nu borta.

-Söderhamn, Faxevallen, Broberg, 14H9D4328, jordhög, 1980 och 1983, bägge gångerna bara 1 år, därefter borta. Kommentar: Sydlig. Få gamla fynd i Hälsingland. Troligen införd med matjord.

Silene noctiflora, nattglim

-Ljusne, Ala, Nyhamn, 14H8E0430, 1981, samma lokal som nicktistel, tillfällig.

-Ljusne, Storberget, 14H7D3143, avstjälpningsplats, 1982.

-Söderhamn, Öster, 14H9D4023, vägkant, 1991, tillfällig.

-Söderala, Bergvik, 14H8A4449, rabatt, 1992.

Kommentar: Sydlig. Få gamla fynd i Hls. Ur äldre fröbank eller nyinkomna frön?

Anemone ranunculoides, gulsippa

-Söderhamn, Lugnsjön, 14H9D2944, skogsmark, 1983, inplanterad av Pelle Hedlund, kvar.

-Söderala, Valla, Olssons, 14H9C2330, i gräsmatta, 1999, okänt hur den kommit dit. Kvar.

-Sandarne, Långrör, 14H9E0837, 2002, f.d. herrgårdspark.

Kommentar: Sydlig. Sannolikt medvetet eller omedvetet inplanterad.

Papaver rhoeas, kornvallmo

-Söderala, Kinstaby, 14H9B2348, vid ny telebyggnad intill vägen, 1997. Ej odlad i

närheten vid den tiden. Ur gammal fröbank? Nu borta.

-Norråla, Stubbänget, träda, början av 1980-talet, ej kollat senare.

Kommentar: Sydlig. Ur gammal fröbank?

Corydalis intermedia, smånunneört

-Söderhamn, Stugsund, Fridsbacka, 14H9E4103, 6799091 1570299. Funnen 1983 på öde och förvildad villatomt, och i angränsande skog. Tomten är övervuxen av skog med alm *Ulmus glabra*, lönn *Acer platanoides* m.m. Där finns också syren *Syringa vulgaris*, körsbär *Prunus sp.*, pepparrot *Armoracia rusticana* och massor av hässleklocka *Campanula latifolia*. Omkring 2000 avverkades en del av träden och kraftigt lövsly slog upp mellan de kvarvarande. År 2003 fanns massor av smånunneört även på en jordhög i SO kanten av tomten.

Kommentar: Wiström 1898 uppger den från Söderala, Stugsund och Söderhamn, Fridsberg. Inkommen med trädgårdsväxter på 1800-talet?

Alliaria petiolata, löktrav

-Sandarne, vid gamla Sandarnevägen, 14H9D2945, jordhög, 1980, sedan borta.

-Sandarne, Långrör, 14H9E0828, gräsmark, 1983, sedan borta.

-Sandarne, 14H8E4243, potatisland, 1987, sedan borta.

Kommentar: Söderut kraftfullt ogräs, i Söderhamn svagt. Även i äldre tid mkt få fynd i Hls.

Arabis hirsuta, lundtrav

-Ljusne, Lillgrytan, torräng vid flottningsbarack tillsammans med backklöver, 14H7E2720, 1983, ej kollad senare, men

troligen svår att återfinna på grund av igenväxning.

-Söderhamn, Sandviksudden, 14H9E4308, 6799295 1570730 och 6799283 1570733, funnen 1983, kvar 25 juni 2003. Växer där på barlast med cm-stora stycken av vit krita och 5 cm stora stycken av svart sten, intill en grusväg som löper nära stranden. Vid 6799295 1570730 står en planta vid vägens Ö kant, vid 6799283 1570733 c:a fem plantor vid vägens V kant. Alla plantorna var 25 juni 2003 stora och friska, överblommade, med gröna skidor. I omgivande terräng, som nu är skogbevuxen, finns spår av omfattande industriverksamhet. Man har flyttat morän och byggt "öar" ett stycke ut från stranden, i vilka man har rest grova pållare för förtöjning av skutor. Markvegetationen på växtplatsen är mycket gles på grund av skuggande träd och på grund av att jorden rasar, både i slänten ovanför vägen vid 6799295 1570730 och i slänten nedanför vägen vid 6799283 1570733. Lundtraven står alltså fritt, utan konkurrens från annan vegetation (utom de skuggande träden, som dock inte bildar ett helt slutet kronskikt eftersom det är nära till stranden). Följearterna är bara enstaka plantor av lundgröe *Poa nemoralis*, hagfibbla *Hieracium sect. Vulgata* och rödklöver *Trifolium pratense*.

-Söderhamn, Rösten, 14H9D4948, halvöppen mark vid havsstrand, en planta 1996, ej kollad senare.

Kommentar: Sydlig och kalkgynnad. I äldre tid bara få fynd i Hls. På lokalen vid Sandviksudden en mycket liten men tydligen stabil population på barlast under lagom skuggande träd. Sannolikt har den kommit med barlasten på segelskutornas tid.

Draba nemorosa, sanddraba

-Ljusne, Krokskär, på tomtmark, 14H8F1105, tillsammans med vårarv *Cerastium semidecandrum* 1988, ej kollat senare.

-Söderhamn, Skatön, längst ut, på gistvall, 14H9F1734, 1989, kvar 2003 enligt Gunnar Bodlund.

-Söderhamn, Enskär, torrbacke, 14H8F2434, 1998, kvar 2003 enligt Gunnar Bodlund.

Kommentar: Sydnorrländsk. Troligen stabila populationer.

Hornungia petraea, stenkrassing

-Söderhamn, Resecentrum, 14H9D3707, på vägdelare, upphöjd yta mellan körfält, på krossad ölandskalksten, 1999 - 2000, borta 2002.

Kommentar: Sannolikt inkommen med kalkstenen och sannolikt utan förmåga att återkomma eller hävda sig på sikt.

Lepidium campestre, fältkrassing

-Söderhamn, Östra berget, Folkets park, 14H9D4022, vid rabatt 1980, bara ett år, sedan borta.

Kommentar: Tillfällig, vid artens nordgräns.

Lepidium densiflorum, bankrassing

-Söderhamn, Stugsund, 14H9E4500, parkeringsplats i hamnområdet, 1983, kvar c:a 5 år, nu borta.

-Söderhamns gamla järnvägsstation, 14H9D4731, 1987, borta efter några år.

Kommentar: Tillfällig.

Lepidium rudemale, gatkrassing

-Söderhamn, Köpmangatan, 14H9D4225, på trottoar med kvadratiska plattor, 1998.

År 2002 fanns där ett 20-tal plantor, en ökning. Den 25 juni 2003 fanns där, vid 6799475 1567442, minst så många plantor, mellan plattorna och mellan dessa och husväggen.

Kommentar: I äldre tid den vanligaste av *Lepidium*arterna i Hls. Den aktuella populationen verkar för tillfället stabil men är kanske ändå tillfällig.

Sinapis alba, vitsenap

-Ljusne, Ala, småbåtshamnen Nyhamn, 14H8E0430, 1980. Sågs bara ett år. Försvann i samband med markarbeten.

-Söderala, Ina, potatisland i träda, 14H9C4033, möjligen odlad, 1987. Ej kolat senare.

Kommentar: Säljs som gula senapsfrön, klassisk krydda.

Sinapis arvensis, åkersenap

-Söderhamn, Hantverkshuset, 14H9D4215, i nyanlagda gräsmattor tillsammans med rotfibbla *Hypochoeris radicata* och hamnsenap *Sisymbrium altissimum*, 1982, bara ett år.

-Trönö, 800 m S Fly, 15H1B0828, 1982, åker i träda.

-Söderhamn, Väster, 14H9D4332, 1995, gräsmatta.

Kommentar: Sydlig. Möjligen vanligare i Hls förr. Aktuella fynd möjligen ur gammal fröbank men varje gång tillfällig.

Sisymbrium altissimum, hamnsenap

-Söderhamn, Hantverkshuset, 14H9D 4215, nyanlagd gräsmatta, 1982, bara ett år.

Kommentar: I äldre tid mycket få fynd i Hls. Enligt Sörmlands flora: ".... på senare tid särskilt som förorening i gräsmattefrö ... tycks öka"

Reseda lutea, gulreseda

-Ljusne, Ala, småbåtshamnen Nyhamn, 14H8E0328, 1980. Bara ett år. Försvann i samband med markarbeten.

-Söderhamn, S. Tvärleden, 14H9D3027, vägslänt, 1992 och några år därefter, sedan borta.

Kommentar: I äldre tid mycket få fynd i Hls. Sydlig och tillfällig, sällsynt även i Västergötland och Sörmland enl. resp. floror.

Sedum album, vit fetknopp

-Söderhamn, Västra berget, 14H9D3814, bergslutning mot S, 1983, kvar.

-Söderhamn, Östra berget, nära utsiktstornet, på trampad mark och på hällar, troligen införd och naturaliserad, finns kvar.

Kommentar: Sydvästlig. Uppgiven av Wiström 1898 från Östra berget. Ofta odlad som prydnadsväxt, uthållig.

Agrimonia eupatoria, småborre

-Angiven från Faxeholmen i Wiström 1898. Återfunnen 1981 vid "entrén" till Faxeholmens park, 14H9D4729, 6799615 1567907. Kvar där den 25 juni 2003 på ett par kvadratmeter intill stättan över fårstängslet, tillsammans med bl.a. mörkt kungsljus *Verbascum nigrum*.

Kommentar: Sydlig. Utpostlokal vid medeltida borggruin, kanske från den tiden, i varje fall sedan mer än hundra år på platsen.

Filipendula vulgaris, brudbröd

-Norråla, Fors, 15H1C1308, 1983, kvar 25 juni 2003.

Växer här i torrbacke i sydvänd slänt mellan asfalterad väg och gräsmark norr om vägen. Gräsmarken ligger här utanför

stängsel, men gränsar till ett större betat område inom stängslet. Brudbrödet växer på en 1 x 2 m stor yta, på 1 - 2 m avstånd från asfaltkanten. Följearter: Grässtjärnblomma *Stellaria graminea*, femfingerört *Potentilla argentea*, nyponros *Rosa dumalis*, kråkvicker *Vicia cracca*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, gulmåra *Galium verum*, röllika *Achillea millefolium*, flockfibbla *Hieracium umbellatum*, gråfibbla *Pilosella officinarum*, renfana *Tanacetum vulgare*, rödven *Agrostis capillaris*, kvickrot *Elytrigia repens* och ängsgröe *Poa pratensis*. På något större avstånd i samma gräsmark fanns också backnejlika *Dianthus deltooides* och vitmåra *Galium boreale*. Stormåra *Galium album* och backskärvfrö *Thlaspi caerulescens* saknas.

-Ytterligare två lokaler finns i Norrala.

Kommentar: Sydlig. I gammal tid bara tre lokaler uppgivna från Hls. Troligen ändå rest från det gamla jordbrukslandskapet, som fortfarande hävdar sig väl på små arealer av torrbacke.

Potentilla intermedia, finsk fingerört

-Söderhamn, Långtå, 6797766 1565650, på dammvall för uppdämning av lakvatten från soptipp. Få ex. 2000, kvar 2002. Bortgrävd hösten 2002, men 13 aug. 2003 fanns åter ett stort antal ex.

Kommentar: Östlig. Inga uppgifter från Hls i äldre tid. Enligt både Västergötlands och Sörmlands flora är arten på spridning.

Potentilla recta, styv fingerört

-Ljusne strömmars kraftverk, 6789264 1568824, i samma grässlant som knippnejlika *Dianthus armeria*, sedan 20 år. Ökar. Har spritt sig till gräsytan mel-

lan vägen och strandskoning, 6789253 1568799, och till gräsmark på nedströmsidan av dammvalLEN på samma sida av älven som förutnämnda lokaler. På de två förstnämnda av dessa tre lokaler finns det hundratals ex., både blommande 25 juni 2003 och små och större rosetter. På den sistnämnda ser man på avstånd blommande ex. Följearter 25 juni 2003: åkerfräken *Equisetum arvense*, stormåra *Galium album*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, röllika *Achillea millefolium*, åkertistel *Cirsium arvense*, kvastfibbla *Pilosella sp.*, maskros *Taraxacum sp.*, rödven *Agrostis capillaris*, hundäxing *Dactylis glomerata*, rödsvingel *Festuca rubra* och ängsgröe *Poa pratensis*.

Kommentar: Östlig. Inga uppgifter från Hls i äldre tid. Enligt Sörmlands flora på spridning, även i gräsmark.

Potentilla tabernaemontani, småfingerört

-Norrala, Borg, 15H0D2415, mellan gamla vägen Vågbro - Kungsgården och vägen till Styvje, funnen 1983. Kvar år 2003 mellan 6802388 1566541 och 6802395 1566529 i sydvänd torrbacke med en liten grupp små tallar. Övre delen av backen har sedan länge orörd grässvål. Nedre delen, vid vägen mot Styvje, är urgrävd för några år sedan i samband med breddning av den vägen och ny vegetation har där etablerat sig. Småfingerörten finns rikligast i den gamla grässvålen, nära gruppen med tallar vid 6802388 1566541, men har också etablerat några plantor i den nya grässvålen. Följearter i gamla grässvålen: tjärblomster *Lychnis viscaria*, backruta *Thalictrum simplex*, smultron *Fragaria vesca*, röd-

klöver *Trifolium pratense*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, norrlandsviol *Viola canina* ssp. *montana*, gulmåra *Galium verum*, åkervädd *Knautia arvensis*, röllika *Achillea millefolium*, gråfibbla *Pilosella officinarum*, rödven *Agrostis capillaris*, kruståtel *Descampsia flexuosa*, rödsvingel *Festuca rubra* och smalgröe *Poa pratensis* ssp. *angustifolia*. Lokalen ger 2003 intryck av att ha en stabil population utan påtagliga hot. Man ser inga tecken till invasion av höga örter eller buskar. Troligen gör jordmånen och sydexpositionen att den håller sig oförändrad. Följearterna är sådana som är mycket tåliga mot uttorkning.

-Norråla, pistolskyttebanan, 15H0D1745, ängskant, 1983, troligen utgången.

-Norråla, Vågbro, 15H0D1435, vägslänt, 1984, kvar 2002.

Kommentar: Sydlig och kalkgynnad. Inga gamla uppgifter från Hls. Rest från det gamla jordbrukslandskapet, som hävdar sig väl på små arealer av torrbacke.

Fortsättning följer

Vi planerar att återkomma med en fortsättning på detta urval av kulturföljeslagare och småningom också fördjupade kommentarer till deras tänkbara historia på sina nu fåtaliga lokaler i Söderhamn.

Höstmöte i Järbo 26 oktober

Anders Delin

Välkommen till höstmöte i Järbo söndagen den 26 oktober 2003 kl. 12.

Vi träffas hemma hos mig på Kulgatan 40. När du befinner dig på stora genomfartsgatan genom samhället, på bron över järnvägen, då får du norrut c:a 100 meter, tar första gata till vänster och åter första till vänster, så befinner du dig på Kulgatan. Far till sista huset på höger hand!

Vi kommer som vanligt att titta på växter som du har samlat in - sådana som du har haft problem med att artbestämma och sådana som du tycker är särskilt intressanta. Vi försöker hjälpa till med alla sorters växter, även mossor, lavar, svampar och alger.

Vi kommer också att visa diabilder från årets utfärder. Ta med dig ett urval av dina egna. Jag själv kommer att visa bilder och berätta lite från mina resor i sommar, som har varit fler än vanligt, till Hallands Väderö, till Karelen och till Strömsund.

Om det är barmark kan jag också visa några ovanligare växter i min trädgård.

Vi gör avbrott vid 14-tiden för lunch på ett enkelt matställe i Järbo, och beräknar att avsluta mellan 17 och 18.

Välkommen!

Anders

Rapportera in Dina fynd av fältgentiana

Bengt Stridh

Fältgentiana

När denna artikel skrevs hade jag fått in rapporter från 44 av 65 kända lokaler för fältgentiana i Hälsingland (en lokal i Medelpad medräknad). Nedanstående tabell visar att fältgentiana återfunnits på 21 lokaler. På 20 lokaler noterades ingen fältgentiana och på tre av lokalerna bedömdes besöket ha gjorts för tidigt för att finna fältgentianor.

Ekokarta	Församling	Lokal	Datum 2003	Plantor 2003	Datum 2002	Plantor 2002
15G5h	Arbrå	Östansjö Blixts	07	Minst 5-10	07-29	Minst 15
14G9a	Alfta	Skalen, Stefan Olanders ägor			06	27
15G5h	Arbrå	Östansjö, Mose backe (Spårs)	07-24	177	07-29	0
17G0i	Attmar	Johannesfors, vid obebodd gård öster om vägen			07-21	0
16G6h	Bjuråker	Sebbervallen (eller Sebbem), sydväst om hus ovanför vägen	07-30	0	09-08	0
16G6i	Bjuråker	Oxåsen, söder om lada som står söder om vägen, vid vilken det ligger ett stort stenröse	08-22	0	08-12	0
16G6i	Bjuråker	Oxåsen, Flinttorpet. Tre dellokaler, varav en ny 2003.	08-22	5	08-12	3
16G7g	Bjuråker	Bäcksvedjorna, vid f.d. fåbodstuga (endast grunden kvar 2002)	08-09	0	09-08	0
16G7i	Bjuråker	Norra Furuberg, öster om lada, söder om genomfartsväg			07-15	0*
16G8f	Bjuråker	Skäftesvallen			09-08	12
14G4f	Bollnäs	Katrineberg, Ånga-Lillbo, gård söder om Ersk Lars			07-23	0

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2003

Ekokarta	Församling	Lokal	Datum 2003	Plantor 2003	Datum 2002	Plantor 2002
14G4f	Bollnäs	Katrineberg, Ånga-Lillbo, Ersk Lars, torp från 1700-talet			07-23	0
15G9h	Delsbo	Störneshallen	07-24	0		
15F7g	Färila	Gällsjöstugan, fast boende 1874 - ca 1975	08-03	0		
15F8g	Färila	Lilskog vid Hembäcken	08-03	0		
16F2h	Färila	Björnsjö, mellan lada och väg	07-22	0*		
16F2h	Färila	Björnsjö vid Lönntorpet(Lönnns)	07-22	0*		
14G4f	Hanebo	Persbo, numera obebodd gård	08-10	Ca 20	07-21	100
14G4f	Hanebo	Jansbo, södra gården, norr om hus			07-21	0
14G5g	Hanebo	Stugubacken, slåtteräng			07	40-tal
14G8h	Hanebo	Sva, intill sommarstuga			07-23	1
16G8l	Hassela	Stakholmen, väster om Pelles. Två dellokaler.			07-21	8
16G9h	Hassela	Ersk-Mats			07	Fanns
16G9l	Hassela	Rigberg, naturvårdsområdet			07-07	1
17G0e	Hassela	Lamsos (enligt skylt på hus, på kartorna står det Lamsås)				
15G5c	Järvsö	Hästberg, öster om genomfartsvägen, mellan "stenåkern" och "S-åkern"			07-21	0
15G5c	Järvsö	Hästberg, öster om genomfartsvägen, ca 20 m NV f.d. bakstuga			07-13	0
16F5j	Ljusdal	Bäckeskogsvallen, fd fåbodvall	07-24	0	07-13	0
16G4a	Ljusdal	Oppli, norr Vallatorpet, slåtteräng på sommarstugetoft.	08-05	182	08-05	119
16G7d	Ljusdal	Remman, på båda sidor om vägen upp till sommarstugan			07-10	3
15F7d	Los	Tensberg, Gammelvallen. Ej samma som den närliggande Gammelgården!	07-27	minst 500	07-31	Fler än 200
			08-03	0		

15F8d	Los	Karlsberg, Hedlunds gård, obebodd 2003	08-03	174		
15F9c	Los	Ryggskog 6:2	08-03	0	07-14	0
15F9d	Los	Kyrkbyn, vid kyrkan, utanför kyrkogårdsmuren i öster	08-03	20	07-14	1
15F9d	Los	Los, Öster om Hästjärn, på väg till Johans loke	08-03	45		
15F9d	Los	Los, Gruvbyn, på och intill Torbjörn Eliassons gård	08-03	23	08-14 07-14	39 0
15F9d	Los	Intill "genvägen", söder om Karlsfors				
15G6j	Nianfors	Karlsnäs, omedelbart söder om vägen, öster om lilla bäck	07-25	0		
16F7i	Ramsjö	Talinäs, Per-Nilias	07-29	Minst 400	07	"Mängder"
17f1f	Ramsjö	Enåsen. Fast bebyggelse till 1946.	07-29	0		
17F1g	Ramsjö	Enåsen, sydslutning. Fast bebyggelse till 1946.	07-29	0		
17F1j	Ramsjö	Stugutjärn, ca 5-10 m från gaveln av gammalt obebott hus ("Hansastugan").	07-29	15	07-21	46
17F1j	Ramsjö	Hedsjö, vid lada intill bäck	07-29	11		
17G1a	Ramsjö	Hedsjövallen, fd fåbod, fast boende flyttade för mer än 30 år sedan. Ett raserat hus kvar.	07-29	0		

Sätergentiana

Under 2002 gjordes en inventering av samtliga fem kända lokaler i Hälsingland för sätergentiana den 23 augusti av Maj Johansson och Bengt Stridh, vilket be-

skrivits i VÅX 2/2003. Tabellen sammanfattar fjolårets resultat. När denna artikel skrevs hade ännu ingen inventering gjorts i år.

Ekokarta	Församling	Lokal	Datum	Plantor
16F7f	Ytterhogdal	Ystigårn (Östigårn), mellan Gåssjö och Furuhöjd	2002-08-23	0
16F7f	Ytterhogdal	Gåssjö, fd skolgård och den närbelägna Ingvar Johnsons obebodda gård	2002-08-23	16+8
16F8f	Ramsjö	Furuhöjd	2002-08-23	Ca 97
16F8f	Ytterhogdal	Johanneslund (Nylins) i Gåssjö	2002-08-23	7
16F8f	Ytterhogdal	Gåssjö, Västigårn (vid sista gårdarna i norr)	2002-08-23	0

Summering

Av 70 lokaler för fält- och sätergentiana som påträffats under 1980-talet eller senare återfanns arterna på 24 av 49 lokaler (49%) som besökts vid en lämplig tidpunkt under 2002-2003. Det betyder att arterna inte återfanns på hälften av lokalerna och detta inom en tidsrymd på högst 20 år. Jag kan inte komma på någon kärlväxt i länet som kan uppvisa en så kraftig dokumenterad tillbakagång på samma tidsrymd.

Det finns heller inget som tyder på att tillbakagången skulle upphöra. Lämpliga slätter- och betesmarker blir färre, med igenväxning när hävden upphör. Även liemnämnen blir färre. I vackra Hedsjö träffade Maj Johansson och jag Holger Svensson, 86 år. Han hade tagit rollatorn ut till ången för att slå med lie med ett egenhändigt tillverkad orv av asp. En av hans söner gick en bit bort och slog med röjsnöre. Det finns väl knappt någon under 40 år som idag vet

skillnaden mellan en lie och ett orv och ändå färre som dessutom kan använda dem. Om jag vore fältgentiana skulle jag känna en bävan inför framtiden...

Rapportera Dina fynd

Om Du sett eller känner till fynd av fält- eller sätergentiana tar jag emot uppgifter från Hälsingland. Birgitta Hellström samlar in rapporter från Gästrikland. Uppgifterna kommer att ingå som bakgrundsmaterial till en artikel i Svensk Botanisk Tidskrift om den Sverigetäckande inventeringen av fältgentiana under 2003 och det är därför viktigt att Du verkligen rapporterar in Dina fynd, oavsett om Du återfunnit arten eller inte. Även äldre uppgifter mottages tack-samt! Jag hoppas att kunna göra en uppdatering och slutsummering för årets inventeringar i nästa nummer av VÅX och därför önskas Dina uppgifter snarast.

Medlemsregister juli 2003

Ingrid Alm-Elmeborg	Sandhamngatan 42E, 2tr	115 28	Stockholm
Alf Albertsson	Sjösveden	816 95	Åmotsbruk
Torbjörn Alsing	Freluga 7204	821 93	Bollnäs
Bert Andersson	Sjöberget 1A	784 68	Borlänge
Gullan Andersson	Åkerslundsvägen 18	810 22	Årsunda
Gunnar Andersson	Rösten 4259	826 91	Söderhamn
Inga-Greta Andersson	Kalvdansvägen 3C	811 38	Sandviken
Magnus Andersson	Lillhammarsvägen 3	824 40	Hudiksvall
Nils Andersson	Sandarne 7178	815 91	Tierp
Peter Andreasson	Hienshyttan 7	770 70	Långshyttan
Bo Appel	Majgården, Sjurberg	795 32	Rättvik
Mora Aronsson	Övergran kyrkängen	746 93	Bålsta
Seija Aspenberg	Norråsvägen 44	805 91	Gävle
Mats Axbrink	Blockvägen 34B	824 34	Hudiksvall
Gunnar Bakken	Barrvägen 1	803 25	Gävle
Jean-Marie Becker	Bergsgatan 94	802 66	Gävle
Berit Berglund	Sätarahöjden 31, 4 tr	806 34	Gävle
Toni Berglund	Mårbackavägen 13D	691 38	Karlskoga
Bo Bergsman	Vassvägen 2	814 91	Furuvik
BEA KONSULT			
Magnus Bergström	Stortjärnan 9286	762 96	Rimbo
Anders Bertilsson	Bäcksholm	565 91	Mullsjö
Lars Björs	Skälbo 4158	820 40	Järvsö
Anita Blom	Gräsuddsvägen 22	826 60	Söderhamn
Evastina Blomgren	Dalgatan 7-9	456 32	Kungshamn
Sigvard Bodin	Snarböle 3494	826 94	Norråla
Anders Bodlund	Knektsslätten 615	826 50	Söderhamn
Gunnar Bodlund	Kaptensgatan 9A	826 37	Söderhamn
Yvonne Boqvist	Runstensvägen 83	804 33	Gävle
Roland Borgström	Floravägen 3 G	437 31	Lindome
Kerstin Bryntse-Andreassen	Slåtlandsvägen 5	816 92	Lingbo
Carl-Eric Carlsson	Föränge 1067	820 40	Järvsö
Berndt Carrington	Hästbergsringen 18	791 36	Falun
Birgitta Classon Västra	Vägen 28A	803 24	Gävle
Anna Dahlbeck	Hålsjö 8484 Norrby	820 64	Näsviken
Mikael Dahlbom	Ugglevägen 13B	802 64	Gävle
Anne-Marie & Göran Dahlbäck	Gråbergsvägen 20	805 95	Gävle
Mats Dahlén	Stigs källa 3	806 41	Gävle
Bengt Danielsson	Kremlevägen 3	756 46	Uppsala

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2003

Peter Danielsson	Stöpsjöhyttan	682 91	Filipstad
Maria Danvind	Holm 300	881 95	Undrom
Lotta & Anders Delin	Kulgatan 40	811 71	Järbo
Janne Edelsjö	Kadettgatan 5	113 33	Stockholm
Gunnel & Malte Edman	Långängesvägen 2	820 10	Arbrå
Margareta Edqvist	Syregatan 19	571 39	Nässjö
Joakim Ekman	Kampementsgatan 8	115 38	Stockholm
Torbjörn Eliasson	Norrbyvägen 5	820 50	Los
Kent Elofsson	Väpnargatan 6 C	802 85	Gävle
Håkan Englund	Tomtasvägen 7	818 91	Valbo
Roger Englund	Forsa	743 93	Vattholma
Solveig Englund	Söderåsen 4438	820 70	Bergsjö
Åke Englund	Ordensgatan 11A	820 10	Arbrå
Elisabet Engström	Olaus Magnus väg 57bv	121 38	Johanneshov
Karin Engvall	Tegnervägen 18	823 30	Kilafors
Per-Olof Erickson	Lerduvevägen 70	802 64	Gävle
Bo Eriksson Västerfärnebo naturkonsult	Box 43	730 70	Västerfärnebo
Elsa Eriksson	Lobonäs 74	828 93	Voxnabruk
Gun-Britt Eriksson	Box 11056	800 11	Gävle
Sten Eriksson	Tuvstarrvägen 32	806 36	Gävle
Gunnar Ersare	Ringvägen 2	820 60	Delsbo
Hans Ferm	Hagvägen 15	821 41	Bollnäs
Margareta Ferm	Enskogen 262	820 42	Korskrogen
Alf Forsblom	Sanna 1034	820 40	Järvsö
Bosse Forsling	Kyrkvägen 36	820 29	Stråttjärä
Signe Frank	Flästa 3718	820 10	Arbrå
Kajsa v Friesen-Grapengiesser	Snäre 191	827 92	Ljusdal
Sven Erik Färlin	Ö. Hovra 348	820 42	Korskrogen
Birgitta Gahne	Rasbo Grän	755 96	Uppsala
Ulla Garnäs	Hälldammsvägen 26	811 95	Järbo
Mats Gustafsson c/o Marianne Gustafsson	Vintervägen 32	824 51	Hudiksvall
Nicklas Gustavsson	Skiftesgatan 5B	813 34	Hofors
Erik Göthner	Lugnvägen 6	816 30	Ockelbo
Ann Hagermo	Lövens Tä 8	802 57	Gävle
Anna Hagström c/o A C Söderhielm	Norr tullsgatan 3A	803 25	Gävle
Jan Hallén	Ursviksvägen 2A	172 36	Sundbyberg
Anna Hansson	Norrbo 1849	816 94	Ockelbo
Peter Hansson	Skeppargränd 6	805 96	Gävle
Arne Hedblom	Alvägen 2	822 31	Alfta
Ann Hedblom	Storgatan 6C	820 10	Arbrå
Ingrid Hedblom m. fam	Storgatan 25	820 10	Arbrå
Pia Hedblom och Stefan Flodin	Rävpasset 13B	806 35	Gävle
Gunni & Per Hedkvist	Främlingshemvägen 18	810 22	Årsunda
Pär Hedwall	Berga 6997	826 92	Söderala
Birgitta Hellström	Ringvägen 35	818 41	Forsbacka

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2003

Bengt Hemström	Östanåvägen 13B	814 70	Älvkarleby
Bo Henriksson	Gamla Landsvägen 5	828 34	Edsbyn
Henry Henriksson	Pålstorpsväg 8	260 23	Kågeröd
Stefan Henriksson	Gavelstigen 171	812 92	Gästrikre-Hammarby
Elisabeth Hermansson & Victor Li	Myra 2276	820 40	Järvsö
Ann-Margret Hildebrand	Herrgårdsgränd 6	803 25	Gävle
Anders Hillström	Kungsforsvägen 351	811 95	Järbo
Mats Hindström	Västervret 8	805 97	Gävle
Hans Hultin	Sickervägen 7	805 97	Gävle
Gösta Hällhöff	Vänortsvägen 37, 2tr	824 41	Hudiksvall
Stig Höglom	Hantverkargatan 26	813 30	Hofors
Johan Højjer	Ångsullsvägen 7	806 36	Gävle
Eva Isaksson	Sjösveden	816 95	Åmotsbruk
Per-Gunnar Jacobsson	Ringvägen 41	820 60	Delsbo
Margareta Jansson	Myrmalmsvägen 66	804 28	Gävle
Olof Jansson	Kinne-Vedum Kårtorp 1	533 97	Götene
Anders Janols	Tuna-Hästberg 76	781 99	Idkerberget
Elisabet Johansson	Nedre Bölevägen 14	820 23	Bergvik
Hans Johansson	Slåttervägen 48	824 40	Hudiksvall
Henrik Johansson	Korpralsgatan 5	268 32	Svalöv
Maj Johansson	Bäckan 682	820 46	Ramsjö
Marianne Johansson	Pl. 2812 A	733 91	Sala
Bengt Jonsson	Vasavägen 18	352 61	Vaxjö
Birger Jonsson	Fältspatsvägen 46	806 31	Gävle
Fredrik Jonsson	c/o Nordin Järnvägsgatan 74	890 42	Mellansel
Gun Jonsson	Fältspatsvägen 40, 2tr	806 31	Gävle
Hans Jonsson	Hygabacka 2B	828 34	Edsbyn
Lars-Gunnar Jonsson	Trombvägen 5 Jakobsberg	177 70	Järfälla
Leif Jonsson	Per-Ersgränd 4	820 10	Arbrå
Margareta Jubel	Siggebodavägen 2A	814 30	Skutskär
Lennart Karlén	Rödsippsstigen 1	153 31	Järna
Thomas Karlsson	Skogsväg 46	122 63	Stockholm
Mats Karström	Älvvägen 4	960 30	Voullerim
Olle Kellner	Skogsslingan 35	806 42	Gävle
Leif Kilström	Getryggen 6	818 43	Forsbacka
Gunborg Lantell	Tennigatan 8	811 54	Sandviken
Arnold Larsson	Johannesberg 3465	820 60	Delsbo
Bengt M P Larsson	Johannesbäcksg 80B, 2tr	754 33	Uppsala
Klas-Erik Larsson	Tallåsvägen 20	810 20	ÖsterFärnebo
Lars Larsson	Nylandsgatan 10	826 31	Söderhamn
Leif Larsson	Långgatan 79	822 31	Alfta
Ylva Larsson	Trumslagarvägen 13B	804 32	Gävle
Ove Lennström	Brunnsgatan 59D	802 52	Gävle
Gunnar Lenströmer	Häcklingevägen 28	818 91	Valbo
Maria Lind	Myggdansvägen 4F	802 64	Gävle

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2003

Anders Lindblad	Malmövägen 84	857 30 Sundsvall
Anders Lindqvist	Floravägen 4A	841 32 Ånge
Barbro Lindqvist	Hyttgatan 29B	811 39 Sandviken
Håkan Lindström	Östansjö 2357	840 64 Kälarne
Sofia Ling och Martin Lord	Brattfors 4016	816 90 Ockelbo
Erik Ljungstrand	Järkholmsvägen Pl 614	436 56 Hovås
Birgitta & Per-Owe Looock	Svangatan 4D	806 46 Gävle
Bertil Lund	Ringarstigen 29	804 23 Gävle
Maria Lund	Myggdansvägen 4F	802 64 Gävle
Gunnar Lundblad	Kanikebolsgatan 20	742 36 Östhammar
Stig Lundblad	Tallgatan 5	814 41 Skutskär
Åke Lundblad	Televägen 3	814 31 Skutskär
Jonas Lundin	Ekvägen 23	802 69 Gävle
Sune Lundin	Snapplåsgränd 10	826 35 Söderhamn
Bengt-Olof Lundinger	Rågångsvägen 43C 2tr	802 62 Gävle
Stig Magnusson	Rävpasset 7C	806 35 Gävle
Åke Malmqvist	Slättervägen 4A	802 70 Gävle
Per Mellström	Wijberget 10	816 30 Ockelbo
Ingegerd Mickelz	Björkhamregatan 10D	821 31 Bollnäs
Bernt Moberg	Tegelbruksvägen 41	805 98 Gävle
Per-Erik Modd	Björkhamregatan 4 B	821 31 Bollnäs
Dan Nilsson	Kulgatan 36	811 71 Järbo
Karin & Gunnar Nilsson	Brunnsgatan 78	802 51 Gävle
Lisa & Lars Nilsson	Spikåsvägen 27	818 32 Valbo
Tage Nilsson	Fasanstigen 8	197 32 Bro
Nadja Niordson	Mariebergsvägen 19	371 43 Karlskrona
Jan Nodén	Norrbågen 39B	806 34 Gävle
Anders Nordin	Idungatan 15	195 51 Märsta
Lars-Thure Nordin	Makrillvägen 115	815 45 Tierp
Annika Norin	Mackmyravägen 16	81832 Valbo
Sven Norman	Båling	820 77 Gnarp
Bo Norell	Tredje Tvärgatan 24A	802 84 Gävle
Ingrid Norlén	Masmästarvägen 6	818 32 Valbo
Berndt Nyberg	Grän Rasbo	755 96 Uppsala
Göran Odelvik	Odlingsvägen 10 6tr	147 50 Tumba
Anne Odmark	Källgatan 2, 2tr	826 30 Söderhamn
Stefan Olander	Björkhamregatan 8D	821 31 Bollnäs
Bengt Oldhammer	Oljonsbyn 5290	794 92 Orsa
Christina Olmårs	Hofra 271	820 42 Korskrogn
Börje Olsson	Heden 22	791 95 Falun
Eva Olsson	Pl 4238A Sjövästa	820 40 Järvsö
Per-Olof Olsson	Skuggvägen 5	806 28 Gävle
Björn Owe-Larsson	Arbetargatan 23A 1tr	112 45 Stockholm
Aage Pedersen	Vestre Alle 49	DK 9530 Stövring
Anna Persson	Valla 1429	820 41 Färila

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2003

Stefan Persson	Pl 2271 Röste	821 94	Bollnäs
Tony Persson	Garvarvägen 32	827 30	Ljusdal
Åke Persson	Skolgatan 12	981 31	Kiruna
Bengt Pettersson	Trollsåsen 2920	830 44	Näliden
Barbro Risberg	Hagmarksgatan 44	813 33	Hofors
Sven Rosenkvist	Trödjevägen 54	805 96	Gävle
Sven Rune	Bergstigen 6	805 98	Gävle
Torsten Röstlund	Gaddaborgsvägen 48	818 32	Valbo
Enar Sahlin	Box 3	430 63	Hindås
Margit Sandberg	Tallvägen 26C	826 34	Söderhamn
Hilding Sandenor	Brunnsgatan 84B	802 51	Gävle
Torgny Sandström	Flerångsvägen 28	814 92	Skutskär
Marianne Schönning	Härnbo 8363	823 92	Holmsveden
Lars Sjölin	Vallarestigen 30	806 42	Gävle
Erik Skarp	Roslagsvägen 13	113 55	Stockholm
Lillemor Skoglund	Brunnsgatan 73E	802 51	Gävle
Olle Skytt	Forsavägen 15	811 95	Järbo
Lennart Stenberg	Fastlagsvägen 13	126 48	Hägersten
Bengt Stridh	Uddstigen 4	725 91	Västerås
Peter Ståhl	Majvägen 30	806 32	Gävle
Erik Sundström	Havregränd 1	811 62	Sandviken
Bo Svartholm	Frimans väg 18	832 54	Frösön
Ulf Svahn	Sångarvägen 12	804 25	Gävle
Monica Svensson	Backsveden 83	821 50	Bollnäs
Bengt Sättlin	Trekanten 38	825 31	Iggesund
Kurt Söderblom	Granbovägen 7	810 40	Hedesunda
Tor Söderlund	Heidenstamsgatan 47	754 27	Uppsala
Jan-Olof Tedebrand	Silje 4821	855 90	Sundsvall
Jan Teodorsson	Storbrovägen 2A	682 33	Filipstad
Göran Törnqvist	Bredåker 4865	820 70	Bergsjö
Rosa Wallgren	Box 1448 Valla	820 41	Färila
Kjell Wallin	Kubbovägen 4	805 92	Gävle
Jane Walter	Love Almqvist väg 4A	112 53	Stockholm
Birgitta & Björn Wannberg	Skindravägen 15	822 91	Alfta
Olof Wedin	Utnoravägen 31	805 97	Gävle
Göran Wendt	Högtorpsvägen 142B	352 42	Växjö
Anna-Lena Wennerberg	Bruksgatan 8	818 32	Valbo
Sara Wennerqvist	Kungsforsvägen 301	811 95	Järbo
Börje Wernersson	N. Källåsvägen 49	428 35	Källered
Kent Westlund	Kallbäcksvägen 36	820 29	Stråtjärä
Esbjörn Wettermark	Vallonvägen 21	825 30	Iggesund
Lasse Wikars	Vippåvägen 12:313	790 20	Grycksbo
Carl Johan Wikström	Färjemansgatan 13B, 4tr	831 31	Östersund
Rune Wretman	Korpvägen 49	802 64	Gävle

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2003

Ake Ägren	Ringvägen 9E	826 50	Söderhamn
Gösta Åslund	Ludvigsbergsvägen 22B	852 34	Sundsvall
Ing Marie Åström	Ren 2515	835 92	Krokomb
Bror Österman	Furuvägen 3	842 31	Sveg
Maths Östberg	Västra Ösavägen 40	822 91	Alfta
Magnus Östling	Köpmangatan 8A	820 60	Delsbo
Edith Östlund	Sund 752	820 46	Ramsjö
Sune Östlund	Övre Backbergsvägen 10	812 03	Kungsgården
Alfta bibliotek	Långgatan 65	822 30	Alfta
ArtDatabanken SLU	Box 7007	750 07	Uppsala
Biblioteket Botaniska Muséet	Ö. Vallgatan 18	223 61	Lund
Biblioteket Inst för systematisk botanik	Box 541	751 21	Uppsala
Biblioteket Inst för systematisk botanik	Box 461	405 30	Göteborg
Biologiska Mus. Västergötlands Bot. För.	4.e Villagatan 6	504 53	Borås
Bollnäs kommun	Stadshuset	821 80	Bollnäs
Bollnäs kommunbibliotek	Västergatan 12	821 00	Bollnäs
Botaniska avd. Naturhistoriska riksmuseet	Biblioteket, Box 50007	104 05	Stockholm
Botaniska Sällskapet i Stockholm	Botaniska institutionen Stockholms Universitet	106 91	Stockholm
Dalarnas Botaniska Sällskap	c/o Berndt Carrington Hästbergstr. 18	791 36	Falun
Domänverket Ljusdals Revir	Hantverkargatan 14 B	827 00	Ljusdal
Edsbyns bibliotek	Celsiusgatan 2	828 21	Edsbyn
För. Bohusl. flora c/o Annica Andreasson	Paternostergatan 28	414 67	Göteborg
För. Norrbottens flora	c/o Ulf Zethraeus Görjängsvägen 22	944 32	Hortlax
För. Smål. flora c/o Allan Karlsson	Liljeholmsvägen 6	575 39	Eksjö
Naturrutan i Gefle Dagblad	Box 367	801 05	Gävle
Gotlands Botaniska Förening	c/o Elsa Bohus Jensen Irisdalsgatan 14	641 42	Visby
Gävle Kommun	Reg. enheten	801 84	Gävle
Göteborgs Universitetsbibliotek	Centralbiblioteket Box 222	405 30	Göteborg
Hofors bibliotek	Box 135	813 00	Hofors
Hudiksvalls bibliotek	Långgatan 2	824 00	Hudiksvall
Hudiksvalls kommun		824 00	Hudiksvall
Holmen Skog AB Region Iggesund	Box 15	825 21	Igesund
Jämtlands-Härjedalens Naturskyddsförbund	Samuel Permangatan 37	831 42	Östersund
Korsnäs AB	Division Skog	801 81	Gävle
Kungliga Biblioteket	Box 5039	102 41	Stockholm
Linköpings Universitetsbibliotek	Svensktrycket	581 83	Linköping
Ljusdals bibliotek	Box 700	827 00	Ljusdal
Ljusdalsbygden museum	Museivägen 5	827 30	Ljusdal
Lunds Botaniska Förening	Östra Vallgatan 18	223 61	Lund

Växter i Hälsingland och Gästrikland 3/2003

Lunds Universitetsbibliotek	Box 3	221 00	Lund
Länstyrelsen i Gävleborgs län	Miljö och Fiske	801 70	Gävle
Bygg o Miljö Gävle		801 84	Gävle
Ockelbo folkbibliotek	Centrumhuset S. Åsgatan 30	816 30	Ockelbo
Sandvikens folkbibliotek	Box 503	811 25	Sandviken
Sandvikens Kommun Kultur, Fritid		811 80	Sandviken
Stads- och länsbiblioteket i Gävle	Södra Strandgatan 6	802 22	Gävle
Stockholms Universitetsbibliotek	Svensktrycket	106 91	Stockholm
Sveaskog		952 23	Kalix
Svenska Botaniska Föreningen	c/o Fytoteket Norbyvägen 16	752 36	Uppsala
Söderhamns stadsbibliotek	Köpmangatan 6	826 00	Söderhamn
Umeå Universitet Avd. för ekologisk botanik		901 87	Umeå
Umeå Universitetsbibliotek		901 74	Umeå
Uppsala Universitetsbibliotek	Box 510	751 20	Uppsala
Värmlands Botaniska Förening	c/o Owe Nilsson		
	Utterbäcksvägen 10	691 52	Karlskoga
Västerbottens läns Botaniska Förening	Box 3098	903 03	Umeå
Ölands Botaniska Förening	c/o Thomas Gunnarsson		
	Kummelvägen 12	386 92	Färjestaden
Örebro Läns Botaniska Sällskap	c/o Håkan Olsson		
	Skördevägen 21 B	703 60	Örebro

Kalendarium

Tisdag 7 oktober. Gästriklands Flora-träff

Presentation av hur arbetet med florasammanställningen fortskrider.

Redovisning av årets fynd m.m. Ta med pressade växter.

Plats och tid: Studieförbundet, Nygatan 17 (Winnhuset) kl. 19.00

Söndag 26 oktober. GÄBS höstmöte

Hos Anders Delin, Kulgatan 40, Järbo.

Se särskilt program i detta häfte.

Liten kandelabersvamp *Artomyces cristatus* föreslås få åtgärdsprogram

Anders Delin

I VÄX nummer 2/2000 skrev jag om mitt fynd av liten kandelabersvamp i Ytterhogdal. Den gick då under namnet *Clavicornia cristata*. Den 12 april 2001 föreslog jag Svenska Botaniska Föreningen att föra fram denna art som kandidat bland de arter som borde skyddas genom särskilda åtgärdsprogram.

I Jordstjärnan 1/2003 redogör nu Hjalmar Croneborg och Anders Dahlberg på ArtDatabanken för det förslag till åtgärdsprogram som därifrån i februari gick till Naturvårdsverket, som ska bestämma i frågan.

Glädjande nog finns liten kandelabersvamp med på listan. Min motive-ring till att den borde vara med är att den tycks vara en mycket krävande art karaktäristisk för urskogslignande tallskogar.

I samma nummer av Jordstjärnan publiceras också en artikel om ytterligare ett fynd av arten, i Borgsjö, Medelpad, där den dock växte på en granlåga.

Vi kan vara glada över att ett antal exklusiva barrskogslevande svamparter, inklusive lilla kandelabersvampen, har kommit med på listan, eftersom alla argument behövs för att bevara de sista resterna av

gammal barrskog i landet. Tittar man igenom listan över de 31 svampar som föreslås få särskilda åtgärdsprogram, så finner man att nio är knutna till denna miljö, nämligen förutom den lilla kandelabersvampen även blåtryffel *Chamonixia caespitosa*, violgubbe *Gomphus clavatus*, lilaköttig taggsvamp *Sarcodon fuligineoviolaceus*, blåfotad taggsvamp *Sarcodon glaucopus*, slät taggsvamp *Sarcodon leucopus*, koppartaggsvamp *Sarcodon lundellii*, sammetsdaggsvamp *Sarcodon martioflavus* och bombmurkla *Sarcosoma globosum*.

Den lilla kandelabersvampen är troligen den mest sällsynta och krävande av dessa. Den är också den enda av dem som tycks ha viss förkärlek för tall. Den har hittats på grova lågor i urskogslignande skog, i två fall på tall, i ett på gran. Av de svenska skogstyperna är det tallurskog som grundligast har exploaterats. Mycket få och små rester av gammal tallskog återstår. Gammal tallskog har i sig själv ett starkt behov av åtgärdsprogram. Om man dessutom kan lyfta fram arter som är beroende av den kan det arbetet kanske understödjas.

Bevarar mångfalden i naturen. Maj Johansson, Bäckan, fick i går centerens miljöpris av kommunkretsens ordförande Jörgen Johansson (till vänster i förgrunden) i miljögruppen Ingdr Lennhört Orre, Liza Utström, Svea Lundqvist, Agneta Häglund och Ulfa Grönstedt. Foto: Stig Andersson

”Lieslätter gynnar mångfald”

Maj Johansson fick centerens miljöpris för att hon med stort engagemang återskapar ängsfloran.

LJUSDAL Centerpartiets miljöpris i Ljusdal för 2003 går till Maj Johansson, Bäckan. Priset delades traditionsenligt ut på Världsmiljödagen – alltid den 5 juni.

Maj Johansson får årets miljöpris för att hon – som det står i motiveringen – med stor arbetsinsats hjälper till att bevara mångfalden och artrikedomen i naturen.

I motiveringen erinras det om att Maj Johansson genom lieslätter lyckats skapa en av de troligtvis rikaste växtlokalerna för låsbråken i hela landet.

– Detta arbete har medfört att Bäckeskogsvallen i Ljusdals kommun förts upp på listan för ett möjligt framtida Natura 2000-område, framgår det vidare av

motiveringen.

Miljögruppen konstaterar dessutom att ”stort intresse och engagemang präglar Maj Johanssons mödosamma arbete med att kartlägga, återskapa och bevara vår artrika ängsflora”.

Det var kommunkretsens ordförande Jörgen Johansson som i spetsen för partiets lokala miljögrupp överlämnade priset vid en sammankomst på centerens partiexpedition.

– Våldigt hedrande. Det här arbetet är mitt hjärtebarn, sa Maj Johansson, och delade generöst med av uppmärksamheten till maken Åke.

– Han hjälper mig väldigt mycket...

På Bäckeskogsvallen, som lig-

ger cirka fyra kilometer från Bäckan, har fyra arter av ormbunksväxten låsbråken lokaliserats.

– En av dem, rutlåsbråken, är sällsynt. När vi hittade arten var det det sjätte fyndet i hela landet i modern tid, säger Maj Johansson.

Det var redan i mitten av 1980-talet som lieslättern inleddes på Bäckeskogsvallen.

– Då fanns bara enstaka exemplar av låsbråken. Idag växer där hundratals! säger Maj Johansson, som för övrigt är ordförande i Svenska naturskyddsforeningens Ljusdalsavdelning.

Bengt Carlstedt
0651-58 50 53
bengt.carlstedt@ljp.se

Innehåll

- 3 Smörhålet i Järbo -nysvensk nordgräns för rostticka *Phellinus ferruginosus*?
Anders Delin
- 5 Spiralvuxen ved
Anders Delin
- 8 Nya lavar för Hälsingland och Norrland
Åke Ågren
- 9 Svårt att bevara ängs- och hagmarksfloran
Anders Delin
- 13 Några uttag ur fröbanken
Björn Wannberg
- 14 Besök på ön Gran, Gävleborgs läns östligaste punkt och utpost i norr
Göran Törnqvist
- 17 Några kulturföljeslagares öden i Söderhamn under 20 år - Del I
Åke Ågren, Anders Delin och Björn Wannberg
- 26 Höstmöte i Järbo 26 oktober
Anders Delin
- 27 Rapportera in Dina fynd av fältgentiana
Bengt Stridh
- 31 Medlemsregister juli 2003
- 38 Liten kandelabersvamp *Artomyces cristatus* föreslås få åtgärdsprogram
Anders Delin
- 39 "Lieslätter gynnar mångfald"

I nästa nummer:

Reseberättelse från Karelen. Drakblomma *Dracocephalum ruyschiana*.